

VAMMAISPALVELULAIN (675/2023),(1075/2024) MUKAISTEN PALVELUJEN MYÖNTÄMISEN PERUSTEET 1.1.2025 ALKAEN

Luonnos

Sisällysluettelo

1 Johdanto	4
2 Asiakkaan osallisuus palveluprosessissa	4
2.1 Vammaisen henkilön osallistumisen ja osallisuuden tukeminen	5
2.2 Asian vireilletulo.....	5
2.3 Palvelutarpeen arviointi	5
2.4 Asiakassuunnitelma	6
2.5 Palvelun järjestäminen ja toteuttaminen	7
3 Vammainen henkilö	7
3.1 Toimintarajoitteen pitkäaikaisuus ja pysyvyys.....	8
3.2 Olennaisesti vai vähäisesti heikentynyt toimintakyky	9
3.3 Tavanomainen elämä.....	10
3.4 Avun, tuen tai huolenpidon välttämättömyys	10
4 Vammaispalvelun rajaukset.....	11
4.1 Vammaispalvelulain mukaisten palvelujen myöntäminen ikääntyneelle	11
4.2 Normaalin kasvun ja kehityksen raja.....	11
5 Valmennus (7 §, 8 §)	12
5.1 Viittomakielen opetus tai puhetta tukevien ja korvaavien kommunikaatiokeinojen ohjaus	13
5.2 Tiedollisten ja toiminnallisten taitojen ja sosiaalisen vuorovaikutuksen harjoittelu	14
5.3 Toimintakyvyn, toimintaympäristön tai perhetilanteen muuttuessa tai elämän muutostilanteissa annettava tuki	14
5.4 Lapselle myönnettävän valmennuksen rajaukset	15
6 Henkilökohtainen apu (9 §-11 §).....	16
6.1 Henkilökohtaisen avun järjestämistavat	17
6.1.1 Työnantajamalli.....	17
Avustajan palkkaus	18
6.1.2 Palveluseteli	18
6.1.3 Oma toiminta Avustajakeskus.....	19
6.2 Henkilökohtainen apu asumispalveluissa ja omaishoidon tuen palvelussa	19
6.3 Henkilökohtainen apu ulkomailla, kuntoutuksessa ja opintojen tukena	19
6.4 Henkilökohtaisen avun rajaukset	20
6.5 Lapsen oikeus henkilökohtaiseen apuun	20
6.6 Henkilökohtaisen avun avulla toteutettavat hoitotoimenpiteet	21
7 Erityinen osallisuuden tuki (12 §,13 §)	22
8 Tuettu päätöksen teko (14 §,15 §)	23
9 Vaativa moniammatillinen tuki (16 §,17§)	24
10 Asumisen tuki (18 §)	25
11 Lapsen asumisen tuki (19 §-21§)	26

12 Lyhytaikainen huolenpito (24 §)	27
12.1 Aamu- ja iltapäivähoito	28
12.2 Koulun loma-aikoina tapahtuva toiminta	28
12.3 Etäpalvelu.....	29
10 Päivätoiminta (25 §) ja kehitysvammaisten työtoiminta (27 §)	29
10.1 Päivätoiminta	29
10.2 Kehitysvammaisten työtoiminta	30
11 Liikkumisen tuki (28 §-31 §)	30
11.1 Liikkumisen tuen edellytykset.....	31
11.2 Liikkumisen tuen toteuttamistavat	32
11.2.1 Liikkumisen tuki henkilökohtaisen avustajan avulla	32
11.3 Liikkumisen tuen laajuus -ja määrä.....	33
11.3.1 Tavanomaiset elämään kuuluvat matkat.....	34
11.3.2 Työ- ja opiskelumatkat.....	34
12 Esteettömän asumisen tuki (22 §, 23 §)	35
12.1 Esteettömän asumisen toteuttaminen	36
12.2 Esteettömän asumisen tuen arviointivelvollisuus.....	36
12.3. Lapsen esteetön asumisen tuki.....	37
13 Taloudellinen tuki (25 §)	37
13.1 Tuki auton tai muun kulkuneuvon hankintaan	38
14 Taloudellinen tuki hengityslaitteen varassa elävälle henkilölle (33 §).....	39
15 Kehitysvammalain voimaan jäävät säännökset.....	39
16 Asiakasmaksut.....	40

Tekijät

1 Johdanto

Vammaispalvelulaki ja kehitysvammalaki yhdistyvät yhdeksi vammaisten henkilöiden sosiaalihuollon erityispalveluja koskevaksi laiksi 1.1.2025 alkaen sisältäen kolmen vuoden siirtymäajan. Laki turvaa riittävät ja sopivat vammaispalvelut ja vahvistaa vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeutta ja osallisuutta.

Vammaispalvelulaki (675/2023) ja laki vammaispalvelulain muuttamisesta (1075/2024) toteuttaa vammaisen henkilön yhdenvertaisuutta sekä suhteessa vammattomiin henkilöihin että muihin vammaisiin henkilöihin ja poistaa esteitä, jotka rajoittavat yhdenvertaisuuden saavuttamista. Vammaispalvelulain mukaisia palveluita ovat: valmennus, henkilökohtainen apu, erityinen osallisuuden tuki, tuettu päätöksenteko, vaativa moniammatillinen tuki, asumisen tuki, lapsen asumisen tuki, esteettömän asumisen tuki, lyhytaikainen huolenpito, päivätoiminta, kehitysvammaisten henkilöiden työtoiminta, taloudellinen tuki, liikkumisen tuki sekä taloudellinen tuki hengityslaitteen varassa elävälle henkilölle.

Hyvinvointialueen tehtävänä on varmistaa, että palvelut toteutetaan sisällöltään ja laajuudeltaan sekä vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen ja edun mukaisina. Vammaispalvelulaki on sosiaalihuollon erityislaki, joka täydentää sosiaalihuoltolakia ja muita lakeja. Pohjois-Karjalan hyvinvointialue toteuttaa vammaispalveluja eri järjestämistavoilla, jotka vastaavat vammaisten henkilöiden vaihteleviin avun ja tuen tarpeisiin.

2 Asiakkaan osallisuus palveluprosessissa

Vammaispalveluiden asiakasprosessista ja siihen liittyvistä toimenpiteistä säädetään sosiaalihuollon yleis- ja erityislainsäädännössä. Vammaispalvelujen toimintaa ohjaavat vammaispalvelulaki, sosiaalihuoltolaki, sosiaalihuollon asiakaslaki ja hallintolaki.

Vammaispalvelujen tarkoitus toteutuu, kun palveluja järjestettäessä otetaan huomioon vammaisen henkilön yksilöllinen tarve ja mielipiteet. Asiakkaalla on oikeus tulla kuulluksi, mutta myös velvollisuus osallistua prosessin eri vaiheisiin osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden toteuttamiseksi.

Asiakasprosessi on toteutettava siten, että myös niiden henkilöiden itsemääräämisoikeus toteutuu, joiden on erityisen vaikeaa ilmaista tahtonsa ja tarpeensa. Asiakasprosessissa korostuu monialaisen yhteistyön ja osaamisen merkitys erityispalveluiden tarvetta arvioitaessa, palveluita suunniteltaessa sekä niitä toteutettaessa.

Sosiaalihuoltolain 42 §:n mukaan sosiaalihuollon asiakkaalle nimetään omatyöntekijä. Omatyöntekijänä toimivan henkilön tehtävänä on asiakkaan tarpeiden ja edun mukaisesti edistää sosiaalihuoltolain toteuttamista sekä toimia tarvittaessa muissa laissa säädetyissä tehtävissä. Erityistä tukea tarvitsevan lapsen, nuoren tai aikuisen omatyöntekijän on oltava sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa tarkoitettu sosiaalityöntekijä. Lapsen tai nuoren omatyöntekijän sekä lapsen hoidosta ja kasvatuksesta kodin ulkopuolella vastaavan työntekijän on toimittava yhteistyössä vammaisen lapsen tai nuoren ja hänen vanhempansa ja huoltajansa kanssa.

2.1 Vammaisen henkilön osallistumisen ja osallisuuden tukeminen

Palvelutarpeen arviointi ja koko asiakasprosessi tehdään yhdessä vammaisen henkilön kanssa. Vammainen henkilö on mukana palvelutarpeen arvioinnissa sekä hänelle soveltuvien palveluiden ja niiden toteuttamistavan määrittelyssä osallisuuden toteuttamiseksi.

2.2 Asian vireilletulo

Vammaispalveluiden asiakasprosessi ja sosiaalihuollon asiakkuus käynnistyy asian vireille tulosta, hakemuksesta tai kun muulla tavoin vireille tullutta asiaa ryhdytään käsittelemään.

2.3 Palvelutarpeen arviointi

Asiakkaalla on oikeus saada palvelutarpeen arviointi, jollei arvioinnin tekeminen ole ilmeisen tarpeetonta. Palvelutarpeen arviointi on käynnistettävä viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä sen jälkeen, kun yhteydenotto vammaispalveluun on tapahtunut. Kiireellisen avun tarve arvioidaan kuitenkin välittömästi.

Palvelutarpeen arvioinnista vastaa vammaispalvelussa palvelutarpeen arvioimisen kannalta tarkoituksenmukainen sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain (817/2015) 3 §:ssä tarkoitettu ammattihenkilö. Erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden ja lasten palvelutarpeen arvioinnin tekemisestä vastaa sosiaalityöntekijä.

Palvelutarpeen arviointiin sisältyy:

- yhteenveto asiakkaan tilanteesta sekä sosiaalipalveluiden ja erityisen tuen tarpeesta,
- sosiaalihuollon ammattihenkilön arvio asiakkuuden edellytyksistä,

- asiakkaan mielipide ja näkemys palvelutarpeestaan, ellei palvelutarpeen arvioimiseen yhteistyössä asiakkaan kanssa ole ilmeistä estettä,
- asiakkaan ja ammattihenkilön arvio sosiaalihuoltolain 42 §:n mukaisen omatyöntekijän tarpeesta.

Vammaispalvelulaki edellyttää vammaisuuden arvioimista yksilöllisesti suhteessa haettuun palveluun ja suhteessa asiakkaan elinympäristöön. Arviointi painottuu asiakkaan toiminnallisten rajoitusten selvittämiseen sekä vammaispalvelulain edellyttämän vamman tai sairauden pitkäaikaisuuden arviointiin.

Toimintakyvyn arviointi

Palvelutarpeen arvioinnin ja päätöksenteon apuna henkilön toimintakykyä voidaan arvioida esimerkiksi standardoitun tiedonkeruun ja havainnoinnin välineen RAI-järjestelmän avulla.

Palvelutarpeen arvioimiseksi, päätösten tekemiseksi ja sosiaalihuollon toteuttamiseksi toimenpiteestä vastaavan sosiaalihuollon viranomaisen huolehtii siitä, että käytettävissä on henkilön yksilöllisiin tarpeisiin nähden riittävästi ja riittävän monialaista asiantuntemusta ja osaamista. Työntekijän on asiakkaan suostumuksen perusteella tarpeen mukaan oltava yhteydessä eri asiantuntijoihin ja henkilön omaisiin ja läheisiin.

2.4 Asiakassuunnitelma

Palvelutarpeen arviointia täydennetään asiakkaalle laadittavalla asiakassuunnitelmalla, joka toimii myönnettävien palveluiden pohjana ja perusteluna. Suunnitelmassa määritellään palvelujen tavoitteet ja vaikuttavuuden arvioinnin kriteerit suhteessa asiakkaan ja hänen perheensä tarpeisiin. Suunnitelman tavoitteiden toteutumista seurataan ja niitä päivitetään tarvittaessa. Asiakassuunnitelma voidaan jättää tekemättä, jos suunnitelman laatiminen on ilmeisen tarpeetonta, esimerkiksi silloin, kun kyse on yksittäisestä ja tilapäisestä tuen tarpeesta.

Asiakassuunnitelma kattaa sosiaalihuoltolain että vammaispalvelulain ja tarvittaessa muiden lakien perusteella toteutettavat palvelut. Poikkeustapauksessa voidaan tehdä päätös yksittäisestä palvelusta pelkästään palvelutarpeen arvioinnin perusteella. Tällainen yksittäinen palvelu voi olla esimerkiksi liikkumisen tuki. Jos henkilö tarvitsee useita palveluita, päätöksenteko, toimeenpano ja seuranta edellyttävät sosiaalihuoltolain mukaista asiakassuunnitelman laatimista.

2.5 Palvelun järjestäminen ja toteuttaminen

Sosiaalihuoltolain mukaan asiakkaalla on oikeus saada kirjallinen muutoksenhakukelpoinen päätös sosiaalipalveluiden järjestämisestä. Päätös on tehtävä ilman aiheetonta viivytystä ja viimeistään kolmen kuukauden kuluessa hakemuksen jättämisestä, jollei asian selvittäminen erityisestä syystä vaadi pidempää käsittelyaikaa. Jos asiakkaalla on kiireellisen tuen tarve, päätös tehdään käytettävissä olevien tietojen perusteella viipymättä. Asiakassuunnitelma ei luo oikeutta palveluihin. Palvelu edellyttää myönteistä tai osittain myönteistä palvelupäätöstä.

Vammaispalvelulain mukaiset päätökset ovat pääsääntöisesti toistaiseksi voimassa olevia. Määräaikaisia päätöksiä voi tehdä silloin, kun se on vammaisen henkilön edun mukaista ja sopii hänen yksilölliseen tilanteeseensa, esimerkiksi tiettyyn elämänvaiheeseen. Luonteeltaan määräaikaisia palveluita ovat esimerkiksi valmennuksena myönnettävä liikkumistaidon ohjaus.

Vammaispalvelulain mukaiset päätökset päivitetään uuden lain mukaisiksi viimeistään kolmen vuoden siirtymäajan puitteissa.

3 Vammaisen henkilö

Sosiaalihuollon palveluissa sovelletaan ensisijaisesti sosiaalihuoltolakia, jossa säädetään kattavasti asiakkaan erilaisiin tarpeisiin vastaamiseksi järjestettävistä palveluista. Sosiaalihuoltolakia täydentävänä lakina otetaan huomioon erityisesti vanhuspalvelulaki, joka sisältää säännöksiä muun muassa iäkkään henkilön näkökulman huomioon ottamisesta palvelutarpeiden selvittämisessä, palvelujen laadussa sekä toteuttamisessa. Muita ensisijaisia lakeja ovat muun muassa terveydenhuoltolaki, varhaiskasvatuslaki ja perusopetuslaki. Vammaispalvelulakia sovelletaan silloin, kun sosiaalihuoltolaki tai muu ensisijainen laki ei turvaa vammaisen henkilön tarpeen mukaisia sekä hänelle riittäviä, välttämättömiä ja sopivia palveluita.

Vammaispalvelulain mukaisten palvelujen saamisen edellytyksenä ei ole diagnoosi tai kuuluminen tiettyyn vammaisryhmään, vaan toimintakyvyn heikkeneminen, pitkäaikaisuus, toistuvuus välttämättömissä ja tavanomaisissa elämän toiminnoissa on ratkaisevaa vammaisuutta arvioitaessa.

Vammaispalvelujen maksuttomuus ja palvelusta perittävä maksu ei myöskään vaikuta jatkossa asiakkaan edun arviointiin ja sovelletavan lain valintaan. Vammaisen henkilön välttämättömien etujen turvaamiseksi lakiin on listattu säännös sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksun perimättä jättämisestä ja alentamisesta tilanteessa, jos ensisijaisen lainsäädännön mukaisen palvelun maksu estää tai vaarantaa vammaisen henkilön palvelujen käyttämisen. Säännös turvaa vammaisen henkilön asemaa tilanteessa, jossa ensisijaisessa lainsäädännössä tarkoitetut palvelut ovat asiakkaalle riittäviä ja sopivia avun ja tuen tarpeeseen nähden. Palveluiden sopivuutta arvioidaan erityisesti suhteessa lain tarkoitukseen ja palvelutarpeeseen.

Vammaispalvelulakia sovelletaan henkilöön joka:

tarvitsee vamman tai sairauden aiheuttaman pitkäaikaisen fyysisen, kognitiivisen, psyykkisen, sosiaalisen tai aisteihin liittyvän toimintarajoitteen johdosta välttämättä apua tai tukea tavanomaisessa elämässä. Vammaispalvelulain perusteella järjestetään palveluita vain, jos muussa laissa tarkoitetut palvelut eivät ole henkilön yksilöllisen palvelutarpeen ja edun kannalta sopivia ja riittäviä. Asiakkaan edusta säädetään sosiaalihuoltolain (1301/2014) 4 ja 5 §:ssä.

Asiakkaan itsenäisen elämän, osallisuuden tai yhdenvertaisuuden toteutuminen edellyttää välttämättä tämän lain mukaisia palveluja.

Vammaisen henkilön on täytettävä vammaisen henkilön ja haetun palvelun myöntämisedellytykset sekä jokaisen palvelun myöntämisen kriteerit erikseen.

3.1 Toimintarajoitteen pitkäaikaisuus ja pysyvyys

Vammaispalvelujen avulla vastataan henkilön fyysisen, psyykkisen ja kognitiivisen toimintakyvyn heikkenemisestä aiheutuviin tarpeisiin. Oikeus vammaispalvelun saamiseen ei perustu diagnoosiin, vaan vamman yhdessä yhteiskunnallisten esteiden kanssa aiheuttamaan toimintarajoitteeseen ja siitä johtuvan avun tai tuen tarpeeseen.

Vammaisen henkilön palvelun tarve tulee olla monialaista ja runsasta tai määrältään vähäisempää tai vain jollakin elämän alueella esiintyvää, mutta henkilön toimintakyvyn ja tavanomaisen elämän toiminnoissa suoriutumisen kannalta merkittävää ja välttämätöntä. Vamman tai sairauden aiheuttaman toimintarajoitteen pitkäaikaisuutta arvioidaan yksilöllisesti. Lain tarkoittamat erityiset suoriutumisvaikeudet tavanomaisissa elämän toiminnoissa katsotaan pitkäaikaisiksi, kun niistä aiheutuu vähintään vuoden kestävä toimintarajoite. Arvio erityispalvelujen tarpeesta tehdään aina yksilöllisesti henkilön tilanteen kokonaisarvion pohjalta.

Nopeasti etenevien sairauksien (esimerkiksi ALS, MS-tauti) aiheuttamat toimintarajoitteet täyttävät kuitenkin pitkäaikaisuuden vaatimuksen silloin, kun ne käytettävissä olevan tiedon mukaan aiheuttavat välttämättömän avun ja tuen tarpeita tavanomaisessa elämässä.

Vammaisen henkilön toimintakyky voi vaihdella eri ympäristöissä ja elämäntilanteissa. Jos vamman tai sairauden aiheuttama toimintarajoite arvioidaan pysyväksi, palvelut on järjestettävä viivytystä tarpeen mukaisesti. Toimintarajoite katsotaan pitkäaikaiseksi myös tilanteissa, joissa siitä aiheutuvat avun tai tuen tarpeet vaihtelevat. Vamman tai sairauden pitkäaikaisuutta arvioidaan samoin kriteerein kuin toimintakyvyn pitkäaikaista heikentymistä.

Ohimenevät sairaudet tai esimerkiksi leikkauksen jälkitilat, joista henkilö toipuu täysin, eivät oikeuta vammaispalvelulain mukaisiin palveluihin.

Vammaispalvelulain nojalla myönnettävät palvelut perustuvat subjektiivisen oikeuden piiriin lukuunottamatta joitakin taloudellisen tuen sekä muiden palvelujen ja tukitoimien palveluja.

3.2 Olennaisesti vai vähäisesti heikentynyt toimintakyky

Toimintakyvyn olennaisella heikentymisellä tarkoitetaan sitä, että vamma tai sairaus yhdessä henkilön ympäristön ja yksilöllisen tilanteen kanssa estää tai vaikeuttaa henkilön osallistumista ja suoriutumista tavanomaisessa elämässä. Toimintarajoitteet voivat olla fyysisiä, psyykkisiä tai kognitiivisia.

Toimintakyky vaikuttaa siihen, kuinka itsenäisesti vammaisen henkilö pystyy elämään. **Olennaisesti heikentynyt toimintakyky** vaikuttaa vammaisen ihmisen toimintaan niin paljon, että hän tarvitsee sen vuoksi jatkuvasti apua, tukea tai huolenpitoa.

Vammaisen henkilö, jonka toimintakyky on olennaisesti heikentynyt, ei esimerkiksi pysty tekemään päivittäisiä toimia itse, vaan toimintarajoite estää henkilökohtaisesta hygieniasta huolehtimisen tai vaikeuttaa liikkumista niin paljon, että se ei onnistu ilman apua. Esimerkiksi tilanteissa, joissa vammaisen henkilö tarvitsee toimintarajoitteen johdosta runsaasti ja jatkuvaluonteisesti toisen henkilön apua voidakseen asua itsenäisesti tai apua vammaisen lapsen kotihoidon turvaamiseksi, apua tai tukea on järjestettävä riittävästi ja tarvittaessa vuorokauden eri aikoina. Avun tai tuen tarve voi olla myös määrältään vähäisempää, mutta henkilölle lain tarkoituksen toteutumiseksi välttämätöntä.

Vähäinen toimintakyvyn heikentyminen tarkoittaa sitä, että vammaisen henkilö pärjää elämässään itsenäisesti ja pystyy tekemään ikätasoonsa nähden tavanomaisia asioita ilman apua ja tukea. Toimintakyvyn vähäinen heikentyminen voi vaikeuttaa asioiden tekemistä, mutta ei kuitenkaan estä sitä. Asioiden tekemiseen voi esimerkiksi kulua enemmän aikaa tai niiden tekeminen vaatii erityistä keskittymistä tai välillä muutamia kokeilukertoja.

Vammaispalvelulain mukaisen avun ja tuen tarve ei ole välttämätöntä silloin, jos toimintakyky on vain vähäisesti heikentynyt. Keskittymisen ja oppimisen vaikeudet sekä sosiaalisen vuorovaikutuksen ongelmat tai hahmotushäiriöt, jotka eivät estä tavanomaista elämää katsotaan vähäiseksi toimintakyvyn

heikentymiseksi. Näissä tilanteissa vammaispalvelulain mukainen apu ja tuki eivät ole välttämättömiä, vaikka ne saattaisivat helpottaa arjen tilanteita.

3.3 Tavanomainen elämä

Vammaisen omaa elämää koskeva päätöksenteko sekä yhdenvertainen osallisuus yhteiskuntaan kuuluvat olennaisena osana tavanomaisen elämän toimintoihin. Tavanomaiseen elämään kuuluvia toimintoja ovat esimerkiksi itsestä, perheestä ja kodista huolehtiminen, liikkuminen, opiskelu, työ ja muu osallistuminen yhteiskuntaan, vuorovaikutus toisten ihmisten kanssa sekä sosiaalinen elämä ja vapaa-aika.

Tavanomaisen elämän toimintoja verrataan vammattomien samaan ikäryhmään kuuluvien ja samankaltaisessa elämäntilanteessa olevien henkilöiden toimintoihin.

Hyvinvointialueella ei ole velvollisuutta järjestää vammaispalvelulain mukaisia palveluita tavanomaisesta elämästä poikkeaviin toimintoihin. Tällaisia tilanteita voivat olla esimerkiksi taajaan toistuvat tai poikkeuksellisen pitkät ja kalliit ulkomaanmatkat ja niille tarvittavat palvelut tai muu vastaava tilanne, joka eroaisi merkittävästi siitä, mitä tavanomaiseen elämään yleisesti arvioidaan kuuluvan.

3.4 Avun, tuen tai huolenpidon välttämättömyys

Avun, tuen tai huolenpidon välttämättömyys arvioidaan suhteessa toimintakyvyn heikentymisestä johtuvaan tarpeeseen. Välttämättömän avun ja tuen sisällön ja määrän arviointiin vaikuttavat muun muassa henkilön ikä, elämäntilanne, perhesuhteet, asuinolosuhteet ja toimintaympäristö.

Välttämättömyyden arvioinnissa on huomioitava se, mitä rajoituksia, esteitä ja avun tai tuen tarpeita toimintarajoite aiheuttaa yksilöllisesti ja millaisia palveluja toiminnon toteuttaminen tällöin edellyttää ja onko kyseinen toiminto katsottava osaksi tavanomaista elämää.

Palvelu on välttämätöntä, jos henkilö ei voi suoriutua ilman sitä tai henkilön terveys tai turvallisuus vaarantuisi. Välttämätön avun tai tuen tarve voi ilmetä tilanteessa, joissa vammainen henkilö tarvitsee useita sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja henkilön tarpeen mukaisen palvelukokonaisuuden toteuttamiseksi.

Välttämätön avun tai tuen tarve voi olla runsasta, usein ympärivuorokautista, tilanteessa, jossa henkilö tarvitsee jatkuvaluonteisesti toisen henkilön apua turvallisuutensa takaamiseksi esimerkiksi hengitysvajeen tai vaarantajun puutteen vuoksi.

4 Vammaispalvelun rajaukset

Vammaispalvelulain mukaisia palveluja ei järjestetä ainoastaan niiden maksuttomuuden vuoksi, vaan ratkaisevaa on yksilöllinen avun ja tuen tarve sekä kokonaistilanne. Vammaispalvelulain valmisteluprosessin aikana lain soveltamispykälästä poistettiin säännös eri elämänvaiheessa olevan tavanomaisen tarpeen osalta. Säännöksen poistaminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei asiakkaan yksilöllistä palvelutapeen arviointia ja asiakassuunnitelmaa tehdessä huomioida henkilön elämänvaihetta ja elämäntilannetta kokonaisuudessaan.

4.1 Vammaispalvelulain mukaisten palvelujen myöntäminen ikääntyneelle

Vammat, diagnoosit tai sairaudet eivät määrittele oikeutta vammaispalveluun, vaan ratkaisevaa on vammaisuudesta aiheutuva toimintakyvyn heikentyminen. Kyseessä ei ole myöskään ikäraja. Ikäihmisten palvelutarve arvioidaan ensisijaisesti vanhuspalvelulain periaatteiden mukaisesti ja palvelut tulee järjestää sosiaalihuoltolain perusteella. Ikääntynyt henkilö voi myös olla oikeutettu vammaispalvelulain palveluihin.

Vammaisten henkilöiden ja iäkkäiden henkilöiden toimintarajoitteista aiheutuviin tarpeisiin parhaiten vastaavat palvelut eivät välttämättä ole sisällöltään ja tavoitteiltaan samanlaisia. Palvelutarpeen arvioinnissa ja palveluiden toteuttamisessa painottuvat eri näkökohdat. Iäkkäiden henkilöiden palveluissa on esimerkiksi erityisen tärkeää ehkäistä ennalta muuta palvelutarvetta, erityisesti pitkäaikaishoidon tarvetta sekä tarjota iän mukaisiin tarpeisiin vastaavaa hoitoa ja huolenpitoa. Iäkkäiden henkilöiden palveluissa korostuu myös turvallisuus. Tämä on olennainen ero suhteessa vammaispalveluihin, joissa painopiste on osallisuuden ja yhdenvertaisuuden toteutumisessa kulloisenkin elämänvaiheen mukaisesti.

4.2 Normaalin kasvun ja kehityksen rajaus

Vammaispalvelulain pääsäännön mukaan silloin, kun lapsen tai nuoren välttämätön ja toistuva avun tai tuen tarve johtuu vamman tai sairauden aiheuttamasta toimintakyvyn olennaisesta heikentymisestä, lapsella ja nuorella on mahdollisesti oikeus saada palveluita vammaispalvelulain perusteella. Lapsen ikätasoisista toimintaa verrataan vastaavan ikäisten vammattomien lasten toimintaan. Vammaisen lapsen ja nuoren oikeutta vammaispalvelulain mukaisiin palveluihin arvioidaan miten hänen toimintakykynsä ja palvelutarpeensa poikkeaa saman ikäisten vammattomien lasten tai nuorten toimintakyvystä.

Lasten tavanomaiseen elämään kuuluu esimerkiksi leikki, harrastukset, sosiaalisten suhteiden luominen ja ylläpitäminen sekä perheen arkeen tai varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen osallistuminen.

Vammaispalvelulain mukaisia palveluja järjestetään vammaiselle henkilölle itselleen. Palvelua voidaan järjestää myös perheelle silloin, kun palvelun tarkoituksena on tukea perheen jaksamista tai merkittävässä elämänmuutostilanteissa tai silloin, kun lapsi ja perhe tarvitsevat kommunikaation tukea.

Varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen järjestämä tuki on ensisijaista vammaispalvelulain perusteella järjestettäviin palveluihin nähden. Jos avun tai tuen tarve on lastensuojelullista, vammaisella lapsella ja hänen perheellään on sosiaalihuoltolain lisäksi oikeus saada ensi sijassa lastensuojelun tukitoimenpiteitä vanhemmuuden - lapsen kasvun ja kehityksen edistämiseksi.

5 Valmennus (7 §, 8 §)

Vammaisella henkilöllä on oikeus saada valmennusta, jos hän tarvitsee tukea oppiakseen uusia tai vahvistaakseen olemassa olevia itsenäisessä elämässä tarvittavia taitoja taikka toimiakseen elämässään tapahtuvassa muutostilanteessa tai valmistautuakseen tällaiseen tilanteeseen.

Valmennus on tavoitteellinen ja määräaikainen palvelu, johon sisältyy:

- 1) tiedollisten ja toiminnallisten taitojen ja sosiaalisen vuorovaikutuksen harjoittelu;
- 2) viittomakielen opetus tai puhetta tukevien ja korvaavien kommunikaatiokeinojen käytön ohjaus;
- 3) vammaisen henkilön toimintakyvyn, toimintaympäristön tai perhetilanteen muuttuessa taikka muissa vastaavissa elämän muutostilanteissa annettava tuki.

Valmennuksen tarkoitus on vahvistaa vammaisen henkilön itsenäisessä elämässä tarvittavia taitoja ja parantaa vammaisen henkilön toimintakykyä elämän muutostilanteissa. Itsenäisessä elämässä tarvittavilla taidoilla tarkoitetaan taitoja, joita henkilö tarvitsee kommunikaatiossa ja vuorovaikutuksessa, teknisten laitteiden ja digisovellusten käytössä, ympäristön hahmottamisessa ja liikkumisessa erilaisissa toimintaympäristöissä, ajan hahmottamisessa, kodinhoidon suunnittelussa ja toteutuksessa, asioinnissa, rahankäytössä tai muissa vastaavissa toiminnoissa.

Edellytyksenä on, että vastaavaa valmennusta ei ole mahdollista saada lääkinnällisenä kuntoutuksena tai ensisijaisten yleislainsäädännön- tai erityispalveluiden avulla. Valmennus vastaa tuen tarpeeseen, joka ei ole pysyvä tai pitkäaikainen. Pysyvään tai pitkäaikaiseen tuen tarpeeseen tulee vastata muilla palveluilla kuin valmennuksella. Vammaisella henkilöllä on oikeus saada valmennusta palvelutarpeen arvioinnissa todetun yksilöllisen tarpeen mukaisesti, mutta vammaisen henkilön on myös sitouduttava palveluun.

Hyvinvointialueen on järjestettävä osana vammaisen henkilön omaa valmennusta hänen perheelleen ja muille hänelle läheisille henkilöille viittomakielen opetusta ja puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointikeinojen käytön ohjausta sekä valmennusta vammaisen henkilön elämän muutostilanteiden tukemiseksi, jos se on tarpeen vammaisen henkilön valmennukselle asetettujen tavoitteiden toteutumiseksi.

Perheenjäsenillä tarkoitetaan esimerkiksi huoltajia, sisaruksia, isovanhempia ja lapsuudenkodista pois muuttaneita sisaruksia ja heidän lapsiaan silloin, jos heillä on säännöllistä kanssakäymistä vammaisen henkilön kanssa. **Läheisillä** tarkoitetaan henkilöitä, jotka ovat läheisesti ja tiiviisti mukana vammaisen henkilön elämässä. Muita vammaiselle henkilölle läheisiä henkilöitä voivat olla esimerkiksi päiväkodin, koulun tai opiskelupaikan henkilökunta. Ratkaisevaa on se, että em. henkilöt tosiasiallisesti ovat läheisessä ja tiiviissä vuorovaikutussuhteessa vammaisen henkilön kanssa.

Valmennusta voidaan antaa henkilökohtaisena tai ryhmässä toteutettavana lähi- tai etäpalveluna taikka muiden palveluiden osana. Palvelun toteuttamistavan tulee tukea palvelulle asetettujen tavoitteiden toteutumista.

Valmennuksen avulla vammaisella henkilöllä voi olla esimerkiksi mahdollisuus hankkia valmiuksia esimerkiksi julkisen liikenteen käyttöön. Valmennuksen toteuttamiseksi asiakas voi saada liikkumisen tukea, jos hänellä on erityisiä vaikeuksia liikkumisessa eikä hän toimintarajoitteensa takia voi ilman kohtuuttomia vaikeuksia käyttää itsenäisesti julkista liikennettä.

5.1 Viittomakielen opetus tai puhetta tukevien ja korvaavien kommunikaatiokeinojen ohjaus

Vammaisen henkilön ja hänen perheenjäsentensä tai läheisten henkilöiden keskinäisen kommunikaation tukemisella tarkoitetaan viittomakielen opetusta tai puhetta tukevien tai korvaavien kommunikointikeinojen ohjausta. Kommunikaatio-opetuksen ja -ohjauksen tavoitteena on, että kuurolla, kuulovammaisella, kuulonäkövammaisella tai puhevammaisella henkilöllä ja hänen perheellään ja muilla hänelle läheisillä henkilöillä on yhteinen kieli ja kommunikointikeino.

Perheenjäsenillä ja muilla läheisillä henkilöillä on oikeus saada valmennusta kommunikointiin subjektiivisena oikeutena myös silloin, kun vammaisen henkilön vuorovaikutuksen onnistuminen on hyvin riippuvainen läheisten henkilöiden taidoista tulkita ja ymmärtää vammaisen henkilön viestejä eikä valmennusta voi antaa henkilölle itselleen.

Kommunikaatio-opetus ja -ohjaus ei korvaa puheterapeutin antamaa puheterapiaa tai ohjausta eikä lääkinnälliseen kuntoutukseen kuuluvaa kommunikoinnin apuvälinearviointia tai apuvälinepalveluja. Kommunikointikeinoihin liittyvää valmennusta ja tukea myönnetään vain siltä osin, joka ei kuulu terveydenhuollon lääkinnälliseen kuntoutukseen.

Puhevammaiselle henkilölle ja hänen perheelleen ja läheisille henkilöille myönnetään kommunikaatio-ohjausta valmennuksena vasta, kun vammaiselle henkilölle on lääkinnällisenä kuntoutuksena määritelty soveltuva kommunikaatiokeino tai kommunikoinnin apuväline.

Valmennus kommunikointiin voidaan myöntää näkövammaisten henkilöiden luku- ja kirjoitustaidon pistekirjoituksen opetukseen silloin, kun sitä ei olisi mahdollista saada lääkinnällisenä kuntoutuksena. Pistekirjoituksen opetus sisältää ohjaussuunnitelman, opetuksen toteuttamisen sekä tarvittavan materiaalin ja apuvälineiden hankkimisen.

5.2 Tiedollisten ja toiminnallisten taitojen ja sosiaalisen vuorovaikutuksen harjoittelu

Tavanomaisessa elämässä tarvittavilla taidoilla tarkoitetaan taitoja, joita henkilö tarvitsee esimerkiksi teknisten laitteiden ja digisovellusten käytössä, ympäristön hahmottamisessa ja liikkumisessa erilaisissa toimintaympäristöissä, rahankäytössä, ajan hahmottamisessa, kodinhoidon suunnittelussa ja toteutuksessa sekä asiointitilanteissa. Näissä tilanteissa toimimisen harjoittelu voi olla joko lyhyt- tai pitkäaikaista, joskus jopa useamman vuoden kestävää.

Valmennuksen tarve voi olla pitkäaikaista esimerkiksi silloin, jos on paljon erilaisia taitoja harjoiteltavana eikä kaikkea ole mahdollista harjoitella tai oppia yhtä aikaa. Palvelu on aina tavoitteellista ja että toiminnan tuloksia seurataan ja toiminnan sisältöä ja toteutustapaa muutetaan tarpeen mukaan.

Kyseeseen voisivat tulla toiminnalliset ja tiedolliset taidot sekä sosiaaliset taidot, joissa henkilöllä on puutteita pitkäaikaisen vamman tai sairauden aiheuttaman heikentyneen toimintakyvyn vuoksi. Toiminnallisia taitoja voidaan opetella myös asumisen tukeen kuuluvana palveluna.

5.3 Toimintakyvyn, toimintaympäristön tai perhetilanteen muuttuessa tai elämän muutostilanteissa annettava tuki

Palvelun tavoitteena on vastata muuttuviin ja usein tilapäisesti kasvaviin tuen tarpeisiin silloin, kun vammaisen henkilön elämässä tapahtuu merkittäviä muutoksia, kuten päiväkodin, koulun tai opiskelun aloittaminen tai muutto uuteen kotiin tai silloin, kun henkilön toimintakyky tai perhesuhteet muuttuvat.

Uudet elämäntilanteet saattavat edellyttää tukea uusien taitojen harjoittelemisessa tai aiemmin opittujen taitojen siirtämisessä uuteen tilanteeseen tai toimintaympäristöön. Muutostilanteissa annettava valmennus voisi olla valmistautumista uuteen tilanteeseen, kuten muuttovalmennusta tai uuden ympäristön hahmottamisen tai siellä liikkumisen harjoittelua. Henkilön tuen tarpeita voidaan arvioida esimerkiksi asumiskokeilun avulla.

Merkittävässä elämänmuutostilanteissa vammaisen henkilön perheen ja muiden vammaiselle henkilölle läheisten henkilöiden osallistuminen valmennukseen on välttämätöntä palvelun tavoitteiden saavuttamiseksi.

Jos vammaisella henkilöllä on sellaisia tuen tarpeita, joita hän ei voi valmennuksen avulla oppia, näiden asioiden tukemiseksi on järjestettävä pysyväksi tarkoitettua palvelua esimerkiksi asumisen tukea, henkilökohtaista apua tai erityistä osallisuuden tukea.

5.4 Lapselle myönnettävän valmennuksen rajaukset

Vammaisen henkilön yksilölliset tarpeet ja elämäntilanne huomioidaan arvioitaessa valmennuksen tarvetta, tavoitteita ja sisältöä sekä määrää, kestoa ja toteutustapaa. Arviointi tehdään yhdessä vammaisen henkilön tai tarvittaessa hänen läheisensä kanssa.

Vammaisella lapsella on muiden lasten tavoin yhdenvertainen oikeus saada varhaiskasvatusta. Varhaiskasvatuslain mukaan varhaiskasvatuksella tarkoitetaan lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on muun muassa edistää jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia sekä tukea lapsen oppimisen edellytyksiä ja edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteutumista inklusiivisten periaatteiden mukaisesti.

Varhaiskasvatuksessa olevalla lapsella on oikeus saada kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin tukemiseksi kolmiportaista tukea, johon sisältyy erityisopettajan antama konsultaatio ja opetus sekä varhaiskasvatuksen osallistumisen edellyttämiä tulkitsemis- ja avustamispalveluita sekä apuvälineitä. Osallistuminen varhaiskasvatukseen tarjoaa lapsille malli- ja vertaisoppimista, sosiaalisten taitojen kehittymistä ryhmässä sekä ohjausta arjen toiminnoissa.

Arvioitaessa varhaiskasvatuksen sopivuutta vammaiselle lapselle huomioidaan vammaisen lapsen oikeus saada varhaiskasvatusta, varhaiskasvatuksen sisältö ja tavoitteet sekä varhaiskasvatuslakiin lisätty oikeus saada yksilöllistä tukea. Palvelua myönnetään vammaispalvelulain perusteella vain, jos vammaisen lapsi ei saa yksilöllisen tarpeensa mukaisia välttämättömiä ja sopivia varhaiskasvatuksen palveluita varhaiskasvatuslain (540/2018) perusteella.

6 Henkilökohtainen apu (9 §-11 §)

Henkilökohtaisen avun tarkoituksena on, että vammaisen henkilön itsemääräämisoikeus toteutuu yhdenvertaisesti muiden kanssa niissäkin tilanteissa, joissa hän tarvitsee toisen henkilön apua. Henkilökohtaisen avun myöntämisen edellytyksenä on, että vammaisen henkilö kykenee itsenäisesti tai tuettuna muodostamaan ja ilmaisemaan tahtonsa avun sisällöstä.

Vammaisella henkilöllä on oikeus saada henkilökohtaista apua, jos hän tarvitsee toisen henkilön apua:

- 1) päivittäisissä toimissa;
- 2) työssä tai opiskelussa; tai
- 3) vuorovaikutuksessa, vapaa-ajan toiminnassa tai yhteiskunnallisessa osallistumisessa.

Vammaisella henkilöllä on oikeus saada henkilökohtaista apua päivittäisissä toimissa, työssä ja opiskelussa sen verran kuin hän välttämättä tarvitsee. Lisäksi vammaisella henkilöllä on oikeus saada henkilökohtaista apua vuorovaikutuksessa, vapaa-ajan toiminnassa ja yhteiskunnallisessa osallistumisessa yhteensä vähintään 30 tuntia kuukaudessa, jollei tätä pienempi tuntimäärä riitä turvaamaan henkilön välttämätöntä avuntarvetta.

Henkilökohtaisessa avussa päivittäisillä toimilla tarkoitetaan toimia, joita ihmiset tekevät joka päivä tai harvemmin, mutta toistuvasti tietyin väliajoin. Päivittäisiä toimia ovat tavanomaisessa elämässä tehtävät henkilökohtaiset toimet, kuten pukeutuminen ja henkilökohtaisen hygienian hoito, wc-käynti sekä esimerkiksi liikkuminen, kotityöt sekä asiointi. Kotitöitä ovat esimerkiksi ruuan valmistaminen, siivoaminen tai vaatteiden ja kodin tekstiilien huoltaminen sekä muut tavanomaisesti itse tehtävät kotityöt.

Yhteiskunnallinen osallistuminen sisältää esimerkiksi järjestötoimintaan, vapaaehtoistyöhön ja poliittisen toimintaan osallistumisen. Vapaa-ajan toimintaa on matkustaminen vapaa-ajalla silloin, kun sitä voidaan pitää tavanomaiseen elämään kuuluvana. Vertailu tehdään samaan ikäryhmään tai samankaltaisessa elämäntilanteessa oleviin henkilöihin.

Henkilökohtaiseen apuun voi myös osana palvelun kokonaisuutta kuulua sellaisia avustajan toteuttamia itsehoitoa vastaavia toimenpiteitä, jotka liittyvät terveyden ylläpitoon sekä pitkäaikaisen sairauden ohjeiden mukaiseen hoitoon. Hyvinvointialueen on näissä tilanteissa järjestettävä vammaiselle henkilölle ja tarvittaessa avustajalle näiden toimenpiteiden edellyttämää ohjausta.

Vammaisella henkilöllä on oikeus saada henkilökohtaista apua myös itselleen vieraassa ympäristössä toimimiseen. Henkilökohtainen apu on välttämätöntä, jos vammaisen henkilön kannalta tärkeä asia, tehtävä tai toiminta jää muutoin kokonaan tekemättä tai päivittäisten henkilökohtaisten toimien

suorittaminen olisi kohtuuttoman hidasta tai hankalaa. Henkilökohtaista apua ei voi myöntää henkilöille, jolla joudutaan toistuvasti käyttämään rajoitustoimenpiteitä.

6.1 Henkilökohtaisen avun järjestämistavat

Pohjois-Karjalan hyvinvointialue järjestää henkilökohtaista apua omana palveluna (Avustajakeskus), sosiaali- ja terveydenhuollon palvelusetelistä annetun lain (569/2009) mukaisena palvelusetelipalveluna ja työnantajamallilla.

Vammaisella henkilöllä on mahdollisuus päättää henkilökohtaisen avun sisällöstä, järjestämisestä ja järjestämistavasta itsenäisesti. Palvelun tuottamistavan valinnassa on otettava huomioon, minkä sisältöistä henkilön tarvitsema apu on ja missä määrin henkilö pystyy osallistumaan avustajan ohjaamiseen.

Henkilökohtaisen avun tuottamistapoja sekä muita soveltuvia sosiaali- ja terveyspalveluja voidaan yhdistellä niin, että palveluiden kokonaisuus vastaa parhaiten vammaisen henkilön avun ja tuen tarpeeseen. Esimerkiksi asumisen tukea voidaan täydentää henkilökohtaisella avulla, jos asumisen tuen palvelut eivät riittävästi turvaa vammaisen henkilön tarvitsemaa apua kodin ulkopuolella. Lisäksi hyvinvointialue voi täydentää vammaiselle henkilölle myönnetyn henkilökohtaisen avun kokonaisuutta sosiaalihuoltolain mukaisella kotihoodolla tai omaishoidolla.

Henkilökohtaisen avun toteuttamistapaa valittaessa ja apua toteutettaessa on arvioita myös sitä, kuinka henkilökohtainen apu järjestetään avustajan äkillisissä tai ennalta suunnitelluissa poissaoloissa. Sovitut sijaisjärjestelyt kirjataan asiakassuunnitelmaan ja päätökseen.

6.1.1 Työnantajamalli

Työnantajamallilla toteutettava henkilökohtainen apu on työsopimuslain mukainen työsuhde työnantajan ja työntekijän välillä. Työnantajamallissa vammaisen henkilö palkkaa henkilökohtaisen avustajan työsopimuslain (55/2001) mukaiseen työsuhteeseen ja toimii avustajan työnantajana hyvinvointialueen korvatta palkkaamisesta aiheutuvat kohtuulliset, kustannukset lakisääteisine maksuineen ja korvauksineen.

Henkilökohtaisen avun työnantajamallissa vammaisen henkilön on kyettävä vastaamaan työnantajan velvollisuuksista ja velvoitteista. Työnantajana toimivan henkilön on oltava oikeustoimikelpoinen ja hänellä tulee olla valmiudet elämänhallintaan ja päätöksentekoon.

Pohjois-Karjalan Hyvinvointialueen Avustajakeskus hoitaa työnantajan puolesta työnantajalle kuuluvia tehtäviä, kuten esimerkiksi palkanmaksun, työterveyshuollon järjestämisen ja työvuorojen laatimisen.

Pohjois-Karjalan hyvinvointialue antaa perehdyksen työnantajan lakisääteisistä velvollisuuksista ja vastuista työnantajaksi ryhtyvälle henkilölle. Perehdytykseen sisältyy esimerkiksi tietoa rekrytoinnista, palkasta, palkkahallinnon järjestämisvaihtoehdoista, työturvallisuudesta, työterveyshuollon järjestämisestä, syrjintäkielloista, vakuutuksista, vuosilomista, työsuhteen päättämisestä, riksorekisterin tarkastamisen tärkeydestä sekä muista lakisääteisistä työnantajavelvoitteista ja vastuista.

Työnantajamallin valinta henkilökohtaisen avun tuottamistavaksi vaatii työnantajaksi ryhtyvältä henkilöltä nimenomaisen suostumuksen, joka kirjataan asiakassuunnitelmaan. Myös sijaisjärjestelyt kirjataan asiakassuunnitelmaan. Vammaispalvelun edustaja arvioi selvityksen antamisen yhteydessä, kykeneekö henkilö suoriutumaan työnantajan velvollisuuksista ja vastuista. Työsuhteessa työnantajan vastuu säilyy aina vammaisella henkilöllä itsellään.

Avustajan palkkaus

Hyvinvointialue korvaa vammaiselle henkilölle kohtuullisen avustajan palkan ja työnantajan lakisääteiset maksut (mm. sosiaaliturvamaksut, eläkemaksut, pakolliset tapaturma- ja työttömyysvakuutusmaksut, työterveyshuollon maksut sekä työaikalain ja vuosilomalain mukaiset korvaukset). Lakisääteisiin korvattaviin kuluihin kuuluu lisäksi työnantajan ottaman potilasvahinkolain mukaisen potilasvakuutuksen maksut. Avustajan palkka sekä työnantajana toimimisesta aiheutuvien kulujen perusteet ja korvaamistapa kirjataan asiakassuunnitelmaan ja päätökseen.

Työnantajaliittoon kuuluvan että liittoon kuulumattoman henkilökohtaisen avun työnantajalla on oikeus saada hyvinvointialueelta korvaus kohtuullisesta avustajan palkasta. Silloin, kun alalla on voimassa oleva työehtosopimus, sen palkkaa ja muita työsuhteen ehtoja koskevia määräyksiä noudatetaan. Työehtosopimuksen velvoitteet koskevat kuitenkin vain työnantajaliittoon liittyneitä työnantajia silloin, kun työehtosopimus ei ole yleissitova. Mikäli työehtosopimuksessa on useampia palkkatasoja, hyvinvointialueella on oikeus arvioida yhdessä vammaisen henkilön kanssa, minkä palkkatason mukaista palkkaa avustajalle maksetaan.

Hyvinvointialue ei ole sidottu työehtosopimuksen ehtojen mukaiseen palkkaan silloin, kun vammaisen henkilö ei kuulu työnantajaliittoon. Kohtuullinen palkka ei voi alittaa tavanomaista alalla maksettavaa palkkaa. Tavanomaisen palkan määrittelyyn vaikuttaa myös työehtosopimuksen mukaisen palkan suuruus.

6.1.2 Palveluseteli

Pohjois-Karjalan hyvinvointialue järjestää henkilökohtaista apua sosiaali- ja terveydenhuollon palvelusetelistä annetun lain (569/2009) mukaisena palvelusetelipalveluna. Palvelusetelilain mukaan palvelusetelin arvon tulee olla kohtuullinen. Hyvinvointialue on vastuussa siitä, että vammaisen henkilö pystyy hankkimaan palvelusetelillä tarvitsemansa yksilöllisen avun. Henkilökohtaista apua pitää pystyä

hankkimaan vuorokauden eri aikoina ja myös viikonloppuisin ja pyhäpäivisin. Hyvinvointialueen järjestämisvastuuseen kuuluu seurata palvelusetelin arvon kehitystä ja nostaa tarvittaessa setelin arvoa.

6.1.3 Oma toiminta Avustajakeskus

Pohjois-Karjalan hyvinvointialue järjestää henkilökohtaista apua myös omana toimintana. Henkilökohtainen apu avustajakeskuksen järjestämän palveluna ei vaadi avustettavalta kykyä toimia avustajansa työnantajana. Henkilökohtaisen avun järjestämistapaa valittaessa huomioidaan se, että vammaisen yksilölliset näkemykset vammaisella henkilöllä on mahdollisuus päättää avun sisällöstä.

Henkilökohtaisena avustajana toimiminen ei edellytä tiettyä koulutusta tai muodollista pätevyyttä. Työn vaativuus kuitenkin vaihtelee, ja työ saattaa vaatia erityisosaamista.

6.2 Henkilökohtainen apu asumispalveluissa ja omaishoidon tuen palvelussa

Vammaisen henkilön asumisen palveluiden toteuttamistavalla on merkitystä arvioitaessa tarvetta henkilökohtaiseen apuun. Lähtökohtana on, että palveluyksikössä asuessaan vammaisen henkilö saa päivittäisissä toimissa tarvittavan avun tai tuen pääsääntöisesti yksikön henkilökunnalta. Asumisyksikön palvelut ja henkilökohtainen apu ovat toisiaan täydentäviä tai vaihtoehtoisia palveluja.

Henkilökohtaista apua ei voida käyttää korvaamaan palveluyksikön henkilöstöresursseja niissä tehtävissä, jotka kuuluvat palveluntuottajan tehtäviin. Vammaisen henkilön vapaa-ajanpalvelut, asumisen tuen ja henkilökohtaisen avun kokonaisuus suunnitellaan kokonaisuutena asiakkaiden tarpeiden mukaisesti.

Omaishoidon tuen asiakkaila on mahdollista saada henkilökohtaista apua tai tarvittaessa muuta osallisuutta tukevaa palvelua. Omaishoitajan tehtävänä ei ole huolehtia osallisuuden toteutumisesta.

6.3 Henkilökohtainen apu ulkomailla, kuntoutuksessa ja opintojen tukena

Henkilökohtaista apua myönnetään ulkomaille suuntautuviin matkoihin silloin, kun oleskelussa on katsottava olevan kysymys vammaisen henkilön tavanomaisen elämän toimintoihin kuuluva matka.

Vammaisen henkilö saattaa tarvita toisen henkilön apua päivittäisissä toimissa esimerkiksi osallistuessaan kuntoutukseen tai käyttäessään terveys-, päihde- tai mielenterveyspalveluja. Palvelun tuottajalla on ensisijainen vastuu myös vammaisen henkilön tarvitseman avustamisen järjestämisessä palveluja annettaessa. Henkilökohtaisen avun tarve esimerkiksi laitostuntoutuksessa tai sairaalahoidon aikana tulee arvioida henkilön toimintarajoitteesta johtuvien erityistarpeiden perusteella.

Ammatillisen oppilaitoksen on ensisijaisesti huolehdittava opiskelun edellyttämistä avustajapalveluista ammatillisesta koulutuksesta annetun lain perusteella. Vammaisen henkilö voi saada myös

henkilökohtaista apua, jos ammatillisen oppilaitoksen järjestämä avustajapalvelu ei vastaa vammaisen henkilön avun tarpeeseen. Henkilökohtainen apu ei kuitenkaan voi paikata ammatillisen oppilaitoksen liian vähäistä henkilöresurssia.

Henkilökohtaista apua voidaan järjestää myös kansanopistojen koulutuksissa. Kansanopiston koulutuksen tulee johtaa jonkin tutkinnon tai ammatin saavuttamiseen tai vahvistaa vammaisen henkilön ammattitaitoa sekä parantaa hänen työllistymismahdollisuuksiaan. Erityiskansanopisto, joka saa erityisvaltionosuutta kattaa myös oppilaiden koulunkäyntiä tukevat avustajat. Hyvinvointialueen on myönnettävä opiskelijalle henkilökohtainen avustaja opiskeluun, mikäli hän tarvitsee vielä erikseen oman erillisen avustajan opiskeluun. Perusopetuksen järjestäjällä on perusopetuslain nojalla velvollisuus järjestää oppilaan tarvitsema tuki mukaan lukien opetuksen edellyttämät tulkitsemis- ja avustajapalvelut.

6.4 Henkilökohtaisen avun rajaukset

Vammaisen henkilön tulee jollain kommunikaatiokeinolla tai tuettuna ilmaisemaan oma tahtonsa henkilökohtaisen avun sisällöstä. Henkilökohtaisen avun tarkoitus on mahdollistaa vammaisen henkilön omien valintojen tekeminen. Vammaisen henkilön tulee olla omien valintojensa takana ja vammaisen henkilön tulee hyötyä palvelusta. Henkilökohtaisen avun tarkoituksen toteutumisen vuoksi avustajan ja avustettavan henkilön on pystyttävä kommunikoimaan jollain tavoin keskenään.

Asiakas ei voi saada henkilökohtaista apua ja erityisen osallisuuden tukea samanaikaisesti. Henkilökohtaista apua ei voi myöntää henkilöille, jolla joudutaan toistuvasti käyttämään rajoitustoimenpiteitä, koska rajoitustoimenpiteitä ei voi käyttää toteutettaessa vammaispalvelulain mukaisia palveluja. Asiakkaalle, jolle on tehty päätös rajoittamistoimista, asiakkaan ohjaaminen ja osallisuus toteutetaan osana asumisen tuen palvelua, jolloin asiakkaan rajoitustoimenpiteen toteuttaa aina hänen ohjaamiseensa ja kommunikaatioonsa sekä rajoitustoimenpiteiden käyttämiseen perehtynyt ammattihenkilö.

Henkilökohtaisessa avussa pääsääntönä on, että avustajalle ei ole määritelty koulutusvaatimusta.

6.5 Lapsen oikeus henkilökohtaiseen apuun

Henkilökohtainen apu tukee vammaisten lasten ja nuorten osallistumismahdollisuuksia ikäkauden mukaiseen toimintaan sekä edistää lasten ja nuorten itsenäistymistä, oman identiteetin muodostumista ja osallisuutta. Tavanomaisia huoltajan velvollisuuksia ja lapsen oikeutta henkilökohtaiseen apuun arvioidaan sen mukaan, miten itsenäisesti saman ikäiset vammattomat lapset yleensä toimivat.

Lapsen on kyettävä ainakin tuettuna ilmaisemaan tahtonsa ja mielipiteensä saadakseen henkilökohtaista apua. Henkilökohtaista apua on myönnettävä silloin, kun lapsi ei vamman tai sairauden aiheuttaman toimintarajoitteen vuoksi kykene ilman apua tekemään asioita, joita vastaavan ikäiset lapset yleensä tekevät.

Henkilökohtaisena avustajana voi erityisestä syystä toimia vammaisen henkilön perheenjäsen, jos se on vammaisen lapsen edun mukaista. Erityinen syy voi liittyä vammaisen henkilön kommunikaatioon tai toimintarajoitteeseen, joka edellyttää avustajalta vammaisen henkilön liikkumisen tavan hallintaa tai hänen eleidensä ja tunnetilojensa tulkintaa. Lapsen avustajana voi toimia perheenjäsen, jos se arvioidaan lapsen avun tarve ja perheen tilanne kokonaisuudessaan huomioon ottaen lapsen edun mukaiseksi. Lapsen ja nuoren henkilökohtaisen avustajan työnantajana voi toimia vammaisen henkilön lisäksi myös lapsen tai nuorten huoltaja tai edunvalvoja. Huoltaja tai edunvalvoja eivät saa puuttua tekemisen sisältöön, vaan lapsi saa itse määritellä, mitä haluaa avustajan kanssa tehdä.

Perheenjäsen voi toimia avustajana esimerkiksi äkillinen tilanteissa vakituisen avustajan sairastuessa. Perheenjäsenen palkkaaminen avustajaksi voi tulla kyseeseen silloin, kun perheen ulkopuolisen avustajan löytäminen osoittautuu vaikeaksi.

6.6 Henkilökohtaisen avun avulla toteutettavat hoitotoimenpiteet

Henkilökohtainen apu ei korvaa esimerkiksi kotihoidon tai kotisairaanhoidon tai terveydenhuollon järjestämistä vastuulle kuuluvia palveluita. Henkilökohtaiseen apuun voi kuitenkin osana palvelua kuulua sellaisia avustajan toteuttamia itsehoitoa vastaavia toimenpiteitä, jotka liittyvät terveyden ylläpitoon sekä pitkäaikaisen sairauden ohjeiden mukaiseen hoitoon. Vastuu ohjauksen antamisella on terveydenhuollolla. Ohjausta avustajalle ja asiakkaalle antaa tehtävään soveltuva terveydenhuollon ammattihenkilö.

Itsehoitoa vastaavat toimenpiteet ovat sellaisia, jotka vammaisen henkilö tekisi itse, jos toimintarajoite ei olisi esteenä. Vastaavia toimenpiteitä tekevät myös vammaisen lapsen vanhemmat, omaishoitajat ja perhehoitajat. Itsehoitoa vastaavia toimenpiteitä ovat esimerkiksi lääkkeen antaminen, katetrointi, haavanhoito sekä muusta omahoidosta huolehtiminen, johon vammaisen henkilö ja avustaja ovat saaneet vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen mukaisen perehdytyksen ja ohjauksen.

Potilasvakuutuslaissa (948/2019) säädetään työnantajan potilasvakuutuksesta, joka on mahdollinen niille työnantajille, jotka palkkaavat terveydenhuollon ammattihenkilön, joka antaa terveyden- tai sairaanhoitoa. Muiden avustajien mahdolliset korvausvastuukysymykset määräytyvät vahingonkorvauslain mukaan. Hyvinvointialueen velvoitteena on arvioida valittavaa henkilökohtaisen avun toteuttamistapaa sekä antaa vammaiselle henkilölle selvitys työnantajana toimimiseen liittyvistä asioista. Vammaisen henkilön on työnantajamalliin päädyttyessä oltava tietoinen myös hoitotoimenpiteisiin liittyvistä vastuista.

7 Erityinen osallisuuden tuki (12 §,13 §)

Erityinen osallisuuden tuki on vammaisen henkilön osallistumista ja osallisuutta edistävä palvelu, joka sisältää tarvittavan ohjauksen sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja vammaiselle henkilölle mieluisan vapaa-ajan toiminnan löytämisessä ja toteuttamisessa. Vammaisella henkilöllä on oikeus saada yksilöllisesti toteutettua toisen henkilön tukea voidakseen päästä vuorovaikutukseen muiden ihmisten kanssa tai osallistua vapaa-ajan toimintaan silloin, kun hän ei kykene itsenäisesti tai tuettuna muodostamaan ja ilmaisemaan tahtoaan avun sisällöstä tai kun henkilökohtainen apu ei ole hänelle sopiva palvelu.

Erityistä osallisuuden tukea on järjestettävä joko kodin ulkopuolella tapahtuvaan toimintaan taikka, jos kotona tapahtuvaan toimintaan myönnettävä palvelu on vammaisen henkilön toivomusten tai edun mukainen vaihtoehto vammaisen henkilön kotona tapahtuvaan toimintaan.

Vammaiselle henkilölle on järjestettävä erityistä osallisuuden tukea vähintään 10 tuntia vuoden 2025 loppuun saakka ja vähintään 20 tuntia vuoden 2026 loppuun saakka. 1.1.2027 alkaen vammaisella on oikeus saada erityistä osallisuuden tukea yhteensä vähintään 30 tuntia kuukaudessa, ellei hän hae tätä pienempää tuntimäärää.

Erityisen osallisuuden tuen määrästä, sisällöstä ja toteuttamistavasta päätettäessä on otettava huomioon vammaisen henkilön asiakassuunnitelmaan kirjattu yksilöllinen avun ja tuen tarve, omat toivomukset, elämäntilanne sekä muu palvelukokonaisuus. Päätökseen on kirjattava myönnettävän tuen määrä, sisältö ja toteuttamistapa.

Erityistä osallisuuden tukea antaa ensisijaisesti sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa tai terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa (559/1994) tarkoitettu ammattihenkilö taikka muun soveltuvan tutkinnon suorittanut henkilö. Toissijaisesti erityistä osallisuuden tukea antaa muuten osaamisensa puolesta tehtävään soveltuva henkilö, joka pystyy vastaamaan vammaisen henkilön tarpeisiin. Tukea antavan henkilön on huolehdittava siitä, että vammaisen henkilön omaa tahtoa ja toivomuksia selvitetään toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa niin tarkkaan kuin se on vammaisen henkilön kommunikointikeinoin mahdollista.

Erityinen osallisuuden tuki on tarkoitettu asiakkaille, jotka eivät ole oikeutettuja henkilökohtaiseen apuun. Asiakas ei siis voi saada henkilökohtaista apua ja erityisen osallisuuden tukea samanaikaisesti. Erityisen osallisuuden tukea tai henkilökohtaista apua ei voi myöntää henkilöille, jolla joudutaan toistuvasti käyttämään rajoitustoimenpiteitä, koska rajoitustoimenpiteitä ei voi käyttää toteutettaessa vammaispalvelulain mukaisia palveluja. Asiakkaalle, jolle on tehty päätös rajoittamistoimista, asiakkaan

ohjaaminen ja osallisuus toteutetaan osana asumisen tuen palvelua, jolloin asiakkaan rajoitustoimenpiteen toteuttaa aina hänen ohjaamiseensa ja kommunikaatioonsa sekä rajoitustoimenpiteiden käyttämiseen perehtynyt ammattihenkilö.

Erityisen tuen asiakkaalle järjestetään palvelun toteuttamiseksi tarpeelliset kuljetukset liikkumisen tukena silloin, jos vammaisella henkilöllä olisi erityisiä vaikeuksia liikkumisessa eikä hän toimintarajoitteensa vuoksi voi ilman kohtuuttomia vaikeuksia käyttää itsenäisesti julkista liikennettä.

8 Tuettu päätöksen teko (14 §, 15 §)

Vammaisella henkilöllä on oikeus saada erillisenä palveluna tuettua päätöksentekoa vain silloin, kun hän tarvitsee tukea voidakseen tehdä omaa elämäänsä koskevia merkittäviä, muita kuin jokapäiväiseen elämään kuuluvia päätöksiä.

Tuettuun päätöksentekoon ovat oikeutettuja vammaiset henkilöt, jolla on vaikeuksia ymmärtää asioita tai ilmaista näkemyksiään, mahdollisuutta tehdä itse omaa elämäänsä koskevia valintoja. Palvelu on rajattu määräajaksi vammaisen henkilön itsemääräämisoikeuden toteutumiseksi. Tuettua päätöksentekoa annetaan merkittävässä elämän muutostilanteissa esimerkiksi muuttotilanteissa ja läheisen kuollessa. Tuettua päätöksentekoa voidaan toteuttaa myös esimerkiksi asiakassuunnitelman laatimisen yhteydessä.

Tuettu päätöksenteko sisältää päätöksentekoprosessissa tarvittavan tuen tiedon hankkimisessa, asioiden ymmärtämisessä, päätös- tai toimintavaihtoehtojen ja niiden vaikutusten arvioimisessa, oman mielipiteen muodostamisessa ja ilmaisemisessa, päätösten tekemisessä ja toteuttamisessa sekä muissa vastaavissa toiminnoissa.

Tuettu päätöksenteko toteutuu arjessa muissa palveluissa, kuten esimerkiksi asumisen tuen, henkilökohtaisen avun, erityisen osallisuuden tuen tai päivätoiminnan osana. Tuettu päätöksenteko tarkoittaa tuen antamista siten, että henkilö pystyy tuen saatuaan lopulta punnitsemaan erilaisia vaihtoehtoja ja tekemään itse päätöksen. Tuettu päätöksenteko ei koskaan tarkoita puolesta päättämistä.

Tuetun päätöksenteon tarve, sisältö, määrä ja toteutustapa arvioidaan yhdessä vammaisen henkilön ja tarvittaessa hänen läheistensä kanssa sekä kirjataan asiakassuunnitelmaan. Asiakkaan palvelukokonaisuudesta vastaavan sosiaalihuollon ammattihenkilön tehtävänä on varmistaa, että tukihenkilö ymmärtää tuetun päätöksenteon tarkoituksen, hänellä on vammaisen henkilön yksilöllisiin tarpeisiin nähden riittävä osaaminen ja että hän on riippumaton suhteessa päätöksenteon kohteena olevaan asiaan. Vammaisen henkilön on mahdollisuuksien mukaan voitava osallistua tukihenkilön valintaan.

Tukihenkilö ei saa ottaa kantaa asioihin tai päättää asioita vammaisen henkilön puolesta.

Jos vammainen henkilö on kykenemätön valvomaan etuaan taikka huolehtimaan itseään tai varallisuuttaan koskevista asioista, jotka eivät muuten tule asianmukaisesti hoidettua, hänelle on haettava holhoustoimesta annetussa laissa (442/1999) tarkoitettu edunvalvoja.

9 Vaativa moniammatillinen tuki (16 §, 17 §)

Vammaisella henkilöllä on oikeus saada vaativaa moniammatillista tukea, jos:

- 1) hänen osallisuutensa taikka itsemääräämisoikeutensa tai muiden perusoikeuksiensa toteutumisen tukeminen edellyttää erityistä ammatillista osaamista ja yhteistyötä;
- 2) hänellä on vaikeita vammaan liittyviä kommunikoinnin, sosiaalisen vuorovaikutuksen tai käyttäytymisen haasteita, joiden johdosta hänen tai muiden henkilöiden ihmisarvo, terveys tai turvallisuus on uhattuna; tai
- 3) hänen perusoikeuksiinsa kohdistuvien rajoitustoimenpiteiden käytön taustalla olevien syiden selvittäminen ja rajoitustoimenpiteiden käytön ennaltaehkäisy ja vähentäminen edellyttävät moniammatillista tukea.

Vaativa moniammatillinen tuki on vammaiselle henkilölle, läheisille ja hänen kanssaan työskenteleville ammattilaisille annettavaa tukea, joka edellyttää erityistä ammatillista osaamista ja moniammatillista yhteistyötä. Tukea antaa vaativan moniammatillisen tuen asiantuntijaryhmä. Moniammatillisessa ryhmässä on oltava vähintään sosiaalityön, lääketieteen, psykologian ja vuorovaikutuksen osaamista. Moniammatillisen tuen sisältö, määrä ja kesto sekä moniammatillisen tiimin kokoonpano määräytyvät vammaisen henkilön yksilöllisen tuen tarpeen mukaan.

Vaativa moniammatillinen tuki on viimesijainen palvelu tilanteisiin, jossa muut palvelut eivät ole sopivia tilanteen laukaisemiseksi ja henkilön tarvitseman tuen toteuttamiseksi. Jos yksi asiantuntija pystyy auttamaan vammaista henkilöä, kyseessä ei ole vaativa moniammatillinen tuki.

Vaativa moniammatillinen tuki sisältää vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen edellyttämät terveydenhuollon tutkimukset. Vammaisen henkilön toistuvat vakavat käytöshäiriöt ja aggressiivinen sekä itseä vahingoittava käyttäytyminen edellyttävät aina käyttäytymisen taustalla olevien syiden selvittämistä. Vaativaa moniammatillista tukea tulee järjestää ensisijaisesti vammaisen henkilön kotiin tai muuhun omaan toimintaympäristöön.

Vaativaan moniammatilliseen tukeen on oikeus silloin, kun jonkun vammaisen henkilön henki tai terveys on haasteellisen käyttäytymisen seurauksena vakavasti uhattuna tai henkilön itsemääräämisoikeutta tai muita

perusoikeuksia joudutaan toistuvasti rajoittamaan eikä rajoitustoimenpiteiden syitä pystytä selvittämään ja niiden käyttöä vähentämään tai kun vammaisen henkilö käyttäytyy vammansa vuoksi yleisesti hyväksyttävien käyttäytymissääntöjen vastaisesti ja käyttäytyminen loukkaa hänen ihmisarvoaan.

Vaativissa ongelmatilanteissa on suoritettava tutkimuksia sekä seurattava ja arvioitava henkilön käyttäytymistä erilaisissa tilanteissa, jotta voidaan löytää syitä ongelmien taustalla. Tavoitteena on löytää sellaisia ratkaisuja, joilla rajoitustoimenpiteiden käytöstä voidaan luopua.

10 Asumisen tuki (18 §)

Asumisen tuen tarkoituksena on turvata vammaiselle henkilölle sellainen apu ja tuki, jota hän tarvitsee välttämättä ja toistuvasti päivittäisissä toimissaan. Välttämätön ja toistuva avun ja tuen tarve tarkoittaa jatkuvaa tai pysyväisluonteista tarvetta, joka voi olla määrältään runsasta tai myös vähäisempää, mutta välttämätöntä vammaisen henkilön itsenäisen asumisen kannalta. Asumisen tuki on järjestettävä vuorokauden eri aikoina, mutta avun ja tuen tarpeen ei tarvitse olla ympärivuorokautista. Asumisen tuki mahdollistaa myös vaativaa ja monialaista apua ja tukea runsaasti ja jatkuvasti tarvitsevien vammaisten henkilöiden asumisen mahdollisimman itsenäisesti.

Päivittäisillä toimilla tarkoitetaan toimia, joita ihmiset elämässään tekevät joka päivä tai harvemmin, mutta kuitenkin toistuvasti tietyin väliajoin. Päivittäisiä toimia ovat henkilökohtaiset toimet, kuten pukeutuminen, henkilökohtaisen hygienian hoito ja wc-käynnit sekä esimerkiksi liikkuminen, kotityöt, lastenhoito ja asiointi. Asiointia ovat sekä asiointi kodin ulkopuolella että asioiden hoitaminen kotona netin välityksellä. Kotitöitä ovat esimerkiksi ruuan valmistaminen, siivoaminen, vaatteiden ja kodin tekstiilien huoltaminen sekä muut tavanomaisesti itse tehtävät kotityöt.

Vammaista henkilöä tuetaan ensisijaisesti asumaan tavallisessa asunnossa ja asuinympäristössä hänelle tarpeellisen tuen ja palvelujen turvin. Jos asuminen itsenäisesti yksittäisessä asunnossa sinne tuotujen palveluiden turvin ei ole mahdollista, asuminen ja palvelut voidaan järjestää ryhmämuotoisesti toteutettuina. Tuottamistavan päättää viime kädessä hyvinvointialue.

Asumisen tuki toteutetaan esimerkiksi henkilökohtaisen avun, asumispalveluiden työntekijöiden, sosiaalihuoltolain mukaisen kotipalvelun kotihoidon ja omais- tai perhehoidon avulla taikka näitä yhdistelemällä. Myös valmennus ja erityinen tuki voivat olla osa asumisen tuen kokonaisuutta.

Asumisen tukea järjestettäessä varmistetaan palveluiden jatkuvuus, pysyvyys, turvallisuus ja toimintavarmuus. Asumisen tuen sisältö, määrä ja toteutustapa määritellään vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen mukaisesti huomioiden vammaisen henkilön toiveet.

Vammaispalvelulain mukaista asumisen tukea ei järjestetä laitoksessa. Pitkäaikainen hoito ja huolenpito voidaan toteuttaa laitoksessa vain, jos se on henkilön terveyden tai turvallisuuden kannalta perusteltua, taikka siihen on olemassa muu laissa erikseen säädetty peruste.

Asumisen tukeen voi jossain tilanteissa kuulua myös terveydenhuollon (kotihoito, kotisairaanhoido ja kotisairaaloiminta) palveluja. Vastuu terveydenhuollon palveluiden sisällöstä ja niiden toteuttamisesta on aina terveydenhuollolla. Terveydenhuollon vastuulla on vammaisen henkilön, omaishoitajan, henkilökohtaisen avustajan tai muun palvelua toteuttavan henkilön itsehoitoon rinnastettavien toimien perehdyttäminen ja ohjaaminen tehtävässä. Ohjauksen tarve ja toteutus riippuvat kyseessä olevista toimenpiteistä, vammaisen henkilön yksilöllisistä tarpeista sekä muista tilannekohtaisista tekijöistä.

Asumisen tuen kokonaisuuteen kuuluvat palvelut ovat asiakkalle maksuttomia.

11 Lapsen asumisen tuki (19 §-21§)

Vammaisen lapsen ensisijainen asuinpaikka on oman perheensä kanssa kotona. Vammaiselle lapselle ja hänen perheelleen järjestetään yksilöllinen apu ja tuki, joka mahdollistaa lapselle hänen ikäänsä ja kehitysvaiheeseensa nähden tarpeellisen hoidon ja huolenpidon sekä turvallisen kasvuympäristön.

Vammaisen lapsen yksilölliset ominaisuudet ja niistä johtuvat erityistarpeet otetaan huomioon palveluiden järjestämisessä. Joissain tapauksissa lapsen asuminen oman perheensä kanssa ei ole mahdollista vahvankaan tuen turvin. Tällainen tilanne voi tulla kyseeseen esimerkiksi, jos lapsi tarvitsee niin erikoistunutta ja vaativaa hoitoa ja huolenpitoa, ettei sitä voida avopalveluiden turvin järjestää kotiin. Näissä tapauksissa lapsen asumisen tuki voidaan järjestää kodin ulkopuolella vammaispalvelulain perusteella silloin, kun lapsella ei ole lastensuojelun tarvetta. Jos vammaisen lapsen palveluiden ja tuen tarve on lastensuojelullista, hänellä on oikeus lastensuojelulain mukaisiin palveluihin.

Vammaisen lapsen asuminen voidaan järjestää oman kodin ulkopuolella vain, jos lapsen vanhemmat sitä hakevat ja antavat suostumuksensa. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä tekee arvion monialaisessa työryhmässä yhdessä huoltajien kanssa siitä, miten lapsen asuminen ja huolenpito voidaan lapsen edun mukaisesti järjestää. Näissä tilanteissa vammaisen lapsen asuminen järjestetään perhehoidossa tai enintään seitsemän lasten pienryhmäkodissa. Lapsen asumista kodin ulkopuolella toteutettaessa selvitetään lapsen toivomukset ja mielipide huomioiden lapsen ikä ja kehitystaso.

Vammaisen lapsen vanhemmilla on oikeus vanhemmuuteen ja huoltajuuteen, vaikka lapsi asuu muualla kuin lapsuudenkodissa. Huoltajuus ja samalla päätösvalta lapsen asioista säilyy aina vanhemmilla. Vanhemmat saavat ottaa osaa lapsen hoitoon ja kasvatukseen. Lapselle turvataan myös oikeus tavata vanhempiaan, sisarusiaan ja muita hänelle läheisiä henkilöitä.

Lapsen asumista järjestettäessä huolehditaan myös lapsen oikeudesta osallistua varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen. Lapsen asiakassuunnitelmaan kirjataan miten lapsen varhaiskasvatus, perusopetus, oppivelvollisuuslaissa tarkoitettu koulutus järjestetään lapsen asuessa kodin ulkopuolella. Asiakassuunnitelmaan kirjataan myös lapsen mielipiteen selvittämisen tapa ja pääasiallinen sisältö mikäli se ei vaaranna lapsen terveyttä ja kehitystä.

12 Lyhytaikainen huolenpito (24 §)

Lyhytaikaisella huolenpidolla tarkoitetaan huolenpitoa, joka on luonteeltaan tilapäistä tai lyhyinä ajanjaksoina tietyn väliajoin toistuvaa. Tilanteet, joissa vammaisen henkilö tarvitsee palvelua, voivat olla säännöllisesti toistuvia tai poikkeuksellisia ja äkillisiä tilanteita. Lyhytaikaisen hoidon palvelu on tarkoitettu vain niille, jotka eivät selviydy yksin ilman toisen henkilön apua, tukea tai huolenpitoa. Lyhytaikaista huolenpitoa voivat saada kaikenikäiset vammaiset henkilöt. Lyhytaikaisena huolenpitona järjestetään alle 3 kuukautta kestävää yhtäjaksoista huolenpitoa.

Lyhytaikaisen huolenpidon tarkoituksena on turvata perheensä tai läheistensä kanssa asuvan vammaisen henkilön tarvitsema välttämätön huolenpito ja tukea huolenpidosta vastaavien henkilöiden hyvinvointia.

Lyhytaikaisen huolenpidon määrä ja toteutustapa vaihtelevat yksilöllisen tilanteen mukaan. Vammaisen henkilön ikä, perhetilanne ja elinympäriö vaikuttavat siihen, kuinka palvelu toteutetaan. Jos vammaisen henkilö ja läheiset niin toivovat, lyhytaikainen huolenpito toteutetaan ensisijaisesti vammaisen henkilön kotona esimerkiksi kotiin annettavana perhehoitona. Lyhytaikainen huolenpito voi käsittää esimerkiksi viikonloppuvapaita tai pidempiä loma-aikoja.

Lyhytaikainen huolenpito tarkoittaa yleensä muutaman tunnin, päivän tai viikon pituisia jaksoja, jotka saattavat myös olla toistuvia. Lyhytaikaisen huolenpidon jaksot voivat olla myös pidempiä poikkeustilanteissa esimerkiksi huolenpidosta vastaavan henkilön sairastuessa. Yhtäjaksoisen lyhytaikaisen huolenpidon keston tulee olla alle kolme kuukautta.

Palvelu tarjoaa etenkin lapselle ja nuorelle sekä pitkään lapsuudenkodissa asuneelle aikuisille pohjan itsenäistymiselle ja helpottaa myös läheisiä siirtämään huolenpitovastuuta vähitellen muille henkilöille.

Lyhytaikaista huolenpitoa voidaan toteuttaa henkilön tarpeesta ja tilanteesta riippuen ryhmämuotoisena- tai etäpalveluna taikka osana muuta palvelua.

Lyhytaikaisella huolenpidolla täydennetään vammaisen henkilön yksilöllisten tarpeiden mukaan sosiaalihoitolain, perusopetuslain ja omaishoidon tuesta annetun lain mukaisia palveluita.

Omaishoidon tukena järjestettävät vapaat ovat ensisijaisia lyhytaikaiseen huolenpitoon nähden.

Lyhytaikaisen huolenpidon asiakkaalle järjestetään palvelun toteuttamiseksi tarpeelliset kuljetukset liikkumisen tukena silloin, jos vammaisella henkilöllä on erityisiä vaikeuksia liikkumisessa eikä hän toimintarajoitteensa takia voi ilman kohtuuttomia vaikeuksia käyttää itsenäisesti julkista liikennettä.

Asiakas maksaa matkasta liikkumisen tuesta säädetyn omavastuusuuden.

12.1 Aamu- ja iltapäivähoito

Kunta järjestää perusopetuslain perusteella kaikille ensimmäisen ja toisen vuosiluokan oppilaille mahdollisuuden osallistua aamu- ja iltapäivätoimintaan, myös vammaisen lapsen aamu- ja iltapäivätoiminta järjestetään ensisijaisesti perusopetuslain mukaisesti. Kunnan on perusopetuslain mukaan järjestettävä aamu- ja iltapäivätoimintaa myös 3-9 vuosiluokkien oppilaille silloin, kun he saavat perusopetuslain mukaista erityistä tukea. Erityistä tukea tarvitsevien lasten aamu- ja iltapäivähoito järjestetään ensisijaisesti yleislain mukaisena palveluna.

Lyhytaikaisella huolenpidolla voidaan turvata vammaisen lapsen tai nuoren tarvitsemaa apua aamulla ennen koulun alkamista sekä koulupäivän jälkeen silloin, jos kunta ei pysty hyvin erityisten tarpeiden vuoksi järjestämään vammaisen lapsen palvelua perusopetuslain perusteella. Aamu- ja iltapäivätoiminnan maksut määräytyvät perusopetuslain mukaan aina silloin, kun toiminta on perusopetuslain mukaista palvelua. Kunta voi tuottaa lyhytaikaista huolenpitoa siltä osin, kuin se on hyvinvointialueen ja kunnan tehtäväkokonaisuuksien toteuttamisen kannalta tarkoituksenmukaista.

12.2 Koulun loma-aikoina tapahtuva toiminta

Lyhytaikainen huolenpito mahdollistaa vammaisesta henkilöstä huolta pitävillä perheenjäsenillä käydä töissä, harjoittaa yritystoimintaa, opiskella sekä huolehtia omasta hyvinvoinnistaan. Palvelua voidaan järjestää koulujen loma-aikoina vanhempien työssäkäynnin tai opiskelun ajaksi tai äkillisessä avun tarpeessa.

Palvelua myönnettäessä huomioidaan koululaisen oikeus lepoon, lomaan ja vapaa-aikaan (Lapsen oikeuksien sopimus, artikla 31), jokaisella lapsella on oikeus olla kesän aikana lomalla muun perheen kanssa.

12.3 Etäpalvelu

Lyhytaikaisen huolenpidon toteuttamismuotona voi olla etäpalvelu. Palvelua voidaan toteuttaa esimerkiksi sellaisten kotona asuvien lasten ja nuorten osalta, jotka tarvitsevat ohjausta tai neuvontaa jokapäiväisen elämän asioissa. Palvelun on oltava välttämätön ja sitä ei sitä voida järjestää muun lain nojalla. Normaaliin ikäkauteen liittyvä avun tarve on rajattu palvelun ulkopuolelle. Aikuisten osalta vastaavaa tukea voi saada osana asumisen tukea.

10 Päivätoiminta (25 §) ja kehitysvammaisten työtoiminta (27 §)

10.1 Päivätoiminta

Vammaispalvelulain mukainen päivätoiminta on tarkoitettu sellaisille vammaisille henkilöille, jotka tarvitsevat kaikkein eniten apua ja tukea monissa eri asioissa.

Päivätoiminnan järjestämisvelvollisuus koskee vain työikäisiä vammaisia henkilöitä, jotka eivät pysty toimintarajoitteensa takia osallistumaan ensisijaisesti sosiaalihuoltolain mukaisiin työllistämistä edistäviin palveluihin (työtoiminta, työllistymistä edistävä toiminta, työhönvalmennus). Päivätoiminta rinnastuu työssä käyntiin, päätoimiseen opiskeluun ja työtoimintaan tai muuhun työllistymistä edistävään toimintaan ja tarjoaa toimintaan osallistuville säännöllistä osallisuutta edistävää päivittäistä toimintaa.

Päivätoiminnalla edistetään vammaisen henkilön vuorovaikutusta, toimintakykyä ja vahvuuksia. Vuorovaikutusta ja kommunikointia voidaan turvata esimerkiksi tulkkauksipalvelulla tai puhetta korvaavilla kommunikaatiomenetelmillä. Päivätoimintaan osallistuvien henkilöiden itsemääräämisoikeuden ja osallisuuden toteutuminen edellyttää asiakkaiden yksilöllisten tarpeiden, voimavarojen ja taitojen huomioimista. Päivätoiminta voi sisältää esimerkiksi liikuntaa, retkeilyä, musiikkia ja luovaa toimintaa.

Vammaiselle henkilölle on turvattava mahdollisuus osallistua toimintaan viitenä päivänä viikossa. Päivätoimintaa voidaan järjestää harvemmin silloin, kun vammaisen terveydentila ja jaksaminen rajoittavat osallistumista.

Päivätoimintaa järjestetään ryhmä- tai etäpalveluna joustavasti, koska asiakkaiden toimintakyky ja jaksaminen voivat vaihdella päivittäin. Palvelua voidaan järjestää henkilökohtaisena palveluna esimerkiksi silloin, kun sopivia toimintamuotoja ei muuten ole tarjottavissa. Päivätoimintaa järjestetään muualla kuin henkilön kotona tai ryhmämuotoiseen asumiseen liittyvissä tiloissa.

Etäpalvelu monipuolistaa palvelun sisältöä ja lisää vammaisen henkilöön mahdollisuuksia osallistua yleisiin palveluihin ja tapahtumiin esimerkiksi silloin, kun maantieteelliset etäisyydet ovat pitkiä.

Päivätoiminta on maksuton palvelu aterioita lukuun ottamatta.

Vammaisella henkilöllä on oikeus saada maksuttomat matkat päivätoimintaan, jos hänellä on erityisiä vaikeuksia liikkumisessa eikä hän pysty itsenäisesti käyttämään julkista joukkoliikennettä ilman kohtuuttoman suuria vaikeuksia. Päätös päivätoiminnan matkoista tehdään osana päivätoiminnan päätöstä tai erillisenä päätöksenä. Asiakas maksaa liikkumisen tuesta omavastuuosuuden, jos liikkumisen tuen kriteerit eivät täyty.

10.2 Kehitysvammaisten työtoiminta

Kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain (519/1977) 1 §:ssä tarkoitetulla henkilöllä on oikeus osallistua työtoimintaan, jos sosiaalihuoltolain (710/1982) 27 e §:n perusteella järjestetty työtoiminta tai 27 d §:n mukainen työllistymistä tukeva toiminta ei vastaa kehitysvammaisen henkilön tarpeisiin.

Työtoiminnan tarkoitus on tukea kehitysvammaisen henkilön työ- ja toimintakykyä sekä edistää hänen pääsyään työelämään. Työtoiminnalla tuetaan ja vahvistetaan kehitysvammaisen henkilön omia vahvuuksia työelämään osallistumisessa.

Työtoimintaan osallistuvalla kehitysvammaisella henkilöllä on oikeus saada maksuttomat matkat työtoimintaan, jos hänellä on erityisiä vaikeuksia liikkumisessa eikä hän pysty itsenäisesti käyttämään julkista joukkoliikennettä ilman kohtuuttoman suuria vaikeuksia. Asiakas maksaa liikkumisen tuesta omavastuuosuuden, jos liikkumisen tuen kriteerit eivät täyty.

11 Liikkumisen tuki (28 §-31 §)

Liikkumisen tukea järjestetään vammaiselle henkilölle silloin, kun henkilöllä on erityisiä vaikeuksia liikkumisessa eikä hän toimintarajoitteensa takia voi ilman kohtuuttoman suuria vaikeuksia käyttää itsenäisesti julkista liikennettä. Vammaisen henkilön tuen tarve liikkumisessa voi olla fyysisistä, psyykkisistä vai kognitiivisista.

Vammaisten henkilöiden liikkuminen toteutetaan ensisijaisesti osana esteetöntä julkista liikennettä, mukaan lukien kutsu- ja palveluliikenne. Julkisen liikenteen toimivuutta arvioitaessa on otettava huomioon, onko tällaista liikennettä tosiasiallisesti vammaisen henkilön käytettävissä ja saavutettavissa. Joissain tilanteissa julkinen liikenne ei ole vammaiselle henkilölle riittävää esimerkiksi keliolosuhteiden vuoksi.

Liikkumisen tukea on mahdollista järjestää vain osalle matkaa, jos vammaisen henkilö pystyy käyttämään itsenäisesti julkista liikennettä muun osan matkaa. Liikkumisen tuki voidaan toteuttaa esimerkiksi henkilökohtaisen avustajan tai saattajan avulla, antamalla henkilön käyttöön auto tai muu hänelle soveltuva kulkuneuvo tai taloudellista tukea muun kulkuneuvon hankintaan tai useammalla toteuttamistavalla.

Kohtuullisuusarvioinnissa huomioidaan esimerkiksi vammaisen henkilön yksilöllinen liikkumisen tarve, matkan pituus ja tarkoitus, matkojen määrä ja se, missä paikkakunnan tai alueen asukkaat tavanomaisesti asioivat ja liikkuvat.

Liikkumisen tukena ei järjestetä terveydenhuoltoon liittyviä tai muita matkoja, joiden kustannuksiin henkilö saa korvausta muun lain nojalla. Näitä matkoja olisivat myös kuntoutukseen, esimerkiksi terapiaihin, liittyvät matkat.

Liikkumisen tuen tarkoitus ei ole korvata puuttuvaa julkista liikennettä.

11.1 Liikkumisen tuen edellytykset

Vammaisella henkilöllä on oikeus saada liikkumisen tukea työssä käymiseen, (työtoimintaan, työllistymistä edistävään toimintaan), opiskeluun, valmennukseen, erityiseen osallisuuden tukeen, lyhytaikaiseen huolenpitoon ja päivätoimintaan välttämättä tarvitsemansa määrä. Vammaisen henkilö voi saada myös ensisijasta sosiaalihuoltolain mukaista julkisen liikenteen käytön ohjausta ja ohjattua harjoittelua, saattajapalvelua sekä ryhmäkuljetuksia.

Liikkumisen tuen edellytyksenä voi olla fyysisen, kognitiivisen tai psyykkisen toimintakyvyn heikentyminen. Kognitiivinen toimintakyvyn heikentyminen voi ilmetä esimerkiksi niin, että henkilö ei kykene hahmottamaan ympäristöään, ei löydä oikeaa pysäkkiä tai osaa kävellä asemalle, nousta oikeaan bussiin tai jäädä pois oikealla pysäkillä taikka kävellä pysäkillä määränpäähän. Psyykkisissä ja fyysisissä sairauksissa, edellytyksenä on pitkäaikainen sairaus, joka aiheuttaa kohtuuttoman suuria vaikeuksia käyttää julkista liikennettä.

Liikkumisen tuen välttämättömyyttä arvioitaessa huomioidaan henkilön liikkumisen tarve, käytettävissä olevat liikkumista tukevat muut palvelut sekä toimintaympäristön esteettömyys eri vuoden- ja

vuorokaudenaikoina. Ratkaisevaa ei ole henkilön diagnoosi, vaan se, minkälaisia liikkumisen vaikeuksia toimintakyvyn rajoittuminen vammaiselle henkilölle aiheuttaa.

Vammaiselle kohtuuttomia vaikeuksia käyttää julkista liikennettä voivat olla esimerkiksi vaikeudet liikennevälineeseen mentäessä ja siitä poistuttaessa, erittäin huonokuntoinen tie ja tai haasteet liikenteen odottamattomissa tilanteissa, kuten äkkijarrutuksissa. Nämä tilanteet voivat aiheuttaa turvattomuutta ja tapaturma-alttiutta erityisesti, jos vammaisella henkilöllä on vaikeuksia ylläpitää tasapainoa.

Henkilön kyky ja tosiasiallinen mahdollisuus käyttää julkista liikennettä arvioidaan yksilöllisesti esimerkiksi koematkoja tekemällä tai muulla yksilölliseen arviointiin soveltuvalla tavalla. Arvioinnissa huomioidaan henkilön fyysiset, psyykkiset ja kognitiiviset toimintarajoitteet, hahmottamisen vaikeudet sekä toimintaympäristö ja muut olosuhteet.

11.2 Liikkumisen tuen toteuttamistavat

Vammaisella henkilöllä on subjektiivinen oikeus liikkumisen tukeen, mutta ei tiettyyn toteuttamistapaan. Liikkumisen tuki voidaan toteuttaa esimerkiksi taksiliikenteen, henkilökohtaisen avustajan tai saattajan avulla, antamalla henkilön käyttöön auto tai muu hänelle soveltuva kulkuneuvo tai taloudellista tukea muun kulkuneuvon hankintaan tai useammalla toteuttamistavalla. Liikkumisen tuen järjestämistapa ei saa estää tai kaventaa vaikeavammaiselle henkilölle kuuluvaa subjektiivista oikeutta liikkumisen tukeen.

Liikkumisen tuki voidaan toteuttaa myös muulla soveltuvalla tavalla esimerkiksi digitaalisen sovelluksen tai etäopastuksen avulla, jos henkilöllä on vaikeuksia hahmottaa ympäristöä, tunnistaa kelloa tai nousta oikeaan bussiin. Vammaispalvelulain soveltamisessa huomioidaan myös digitalisaatio ja teknologian kehittyminen.

Liikkumisen tuen toteuttamistavoista Pohjois-Karjalan hyvinvointialueella on käytössä taksiliikenne, henkilökohtainen apu ja saattajapalvelut sekä tuki auton hankintaan.

11.2.1 Liikkumisen tuki henkilökohtaisen avustajan avulla

Liikkumisen tukea voidaan järjestää henkilökohtaisen avustajan tai saattajan avulla. Vammainen henkilö voi pystyä käyttämään henkilökohtaisen avustajan kanssa julkista liikennettä osan matkasta, jolloin muu osa matkasta on mahdollista toteuttaa esimerkiksi kuljetuspalveluna.

Henkilökohtaisen avun asiakas ei välttämättä tarvitse kuljetuspalvelua ollenkaan, jos hän liikkuu taksin sijaan avustajan kanssa julkisilla liikennevälineillä.

Liikkumisen tukea ei järjestä taksimatkoina silloin, kun vammainen henkilö kykenee käyttämään julkista liikennettä jonkun muun palvelun, kuten henkilökohtaisen avun tai saattajan avulla.

Henkilökohtaisen avun tuntimäärää tai lisätunteja arvioitaessa huomioidaan liikkumisen tuen osuus.

11.3 Liikkumisen tuen laajuus -ja määrä

Vammaispalvelulain mukaan vammaisella henkilöllä on oikeus saada liikkumisen tukea työssä käymiseen, työtoimintaan, työllistymistä edistävään toimintaan, opiskeluun, valmennukseen, erityiseen tukeen, lyhytaikaiseen huolenpitoon ja päivätoimintaan välttämättä tarvitsemansa määrä.

Liikkumisen tuen matkojen määrää arvioitaessa huomioidaan vammaisen henkilön liikkumisen tuen tarve mutta myös kustannusten kohtuullisuus.

Arvioitaessa vammaisen henkilön yksilöllistä tarvetta liikkumisen tukeen ja sen laajuuteen huomioidaan sekä liikennevälineiden että toimintaympäristön esteettömyys, vammaisen henkilön käytettävissä olevat muut palvelut sekä liikkumisen apuvälineet. Lisäksi huomioidaan vammaisen henkilön mahdollisuus käyttää itsenäisesti julkista liikennettä.

Liikkumisen tuen kokonaisuus määritellään vammaisen henkilön yksilöllisten tarpeiden mukaan siten, että matkaa ei voi rajata pelkästään asuinkunnan maantieteellisen naapurikunnan, toiminnallisen lähikunnan tai kilometri- tai eurorajojen mukaan. Mutta vammaisen henkilön yksilöllisten liikkumisen tuen tarpeiden arvioinnissa huomioidaan kuitenkin kustannusten kohtuullisuus.

Toiminnallisen lähikunnan määrittelyyn vaikuttaa palvelujen saatavuus ja vammaisen henkilön omaan elämään liittyvät tekijät, kuten tarve harrastaa tai pitää yhteyttä läheisiin ystäviin ja sukulaisiin. Toiminnallisen lähikunnan määrittelyssä huomioidaan vammaisen henkilön oma näkemys siitä, mitkä toiminnot hän näkee tärkeiksi. Liikkumisen tuen kokonaisuudesta suunnitellaan kohtuullinen kokonaisuus vammaisen henkilön tarpeiden ja kuljetuksista aiheutuvien kustannuksten kannalta.

Matkojen tekeminen erityisestä syystä asuinkunnan tai toiminnallista lähikuntaa laajemmalle alueelle edellyttää tapauskohtaista harkintaa. Erityinen syy voisi olla esimerkiksi tietyn välttämättömän erityispalvelun sijainti muualla kuin asuinkunnan tai toiminnallisen lähikunnan alueella. Erityinen syy voisi olla myös vammaisen henkilön matka ryhmäkodista tai asumisyksiköstä lapsuudenkotiin.

Mikäli vammaisella henkilöllä on toiminnallisen lähikunnan tai kauemmaksi suuntautuvia liikkumisen tarpeita, henkilö voi käyttää osittain julkista liikennettä saattajan tai henkilökohtaisen avun avulla.

11.3.1 Tavanomaiset elämään kuuluvat matkat

Tavanomaisen elämään kuuluvia matkoja myönnetään vähintään 18- yhdensuuntaista matkaa kuukaudessa, ellei henkilö hae pienempää määrää tai aiempi matkojen käyttö tai palvelutarpeen arviointi selvästi osoita, että pienempi matkamäärä riittää.

11.3.2 Työ- ja opiskelumatkat

Työ- ja opiskelu matkoille liikkumisen tukea järjestetään vammaisen henkilön välttämättä tarvitsema määrä. Välttämättömillä työhön, yritystoiminnan ja opiskeluun sekä soveltuvien osien työllistymistä edistävän toiminnan ja työ- ja päivätoiminnan sekä valmennuksen erityisen tuen ja lyhytaikaisen huolenpitoon liittyvillä matkoilla tarkoitetaan matkaa kotoa työn suorittamispaikkaan ja takaisin. Matkan varrella voi tehdä kohtuullisen poikkeaman. Tällainen poikkeama voisi olla esimerkiksi lapsen varhaiskasvatukseen vieminen tai sieltä hakeminen.

Työmatkan alku- tai päätepiste voisi olla muukin kuin koti- tai tavanomainen työn suorittamispaikka, ellei se aiheuta kohtuutonta pidennystä matkaan. Työmatkan päätteeksi vammaisen henkilö voi esimerkiksi jäädä suoraan asioille. Työssäkäyntialue ulottuu julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta annetun lain (916/2012) mukaan 80 kilometrin etäisyydelle henkilön tosiasiallisesta asuinpaikasta.

Opiskelumatkoina korvataan vain tutkintoon, ammattiin tai työllistymien parantamiseen liittyvät matkat. Tällaista opiskelua on myös valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus.

Opiskelumatka ei ole harrastusluonteiseen opiskeluun liittyvä matkaa, jonka ei paranna henkilön mahdollisuuksia työllistyä. Näihin matkoihin on mahdollista käyttää muuhun tavanomaiseen elämään tarkoitettua liikkumisen tukea.

12 Esteettömän asumisen tuki (22 §, 23 §)

Esteetönä tukea myönnetään vammaisen henkilön vakituiseen asuntoon. Vakituksella asunnolla tarkoitetaan asuntoa (vuokrasopimus, omistusoikeus, käyttöoikeus), jossa henkilö suurimman osan vuotta asuu. Esteettömän asumisen tuen järjestäminen ei edellytä vammaisen henkilön täysin itsenäisestä suoritutumista, vaan suoritutumista esimerkiksi henkilökohtaisen avun tai muun palvelun turvin.

Esteettömän asumisen tuen palvelussa sovelletaan ensisijaista sosiaalihuoltolakia ja terveydenhuoltolakia. Sosiaalihuoltolakia täydentävänä lakina on otettava huomioon erityisesti vanhuspalvelulaki, joka sisältää säännöksiä muun muassa iäkkään henkilön palveluprosessista. Vammaispalveluiden maksuttomuus ei ole ratkaiseva tekijä sovellettavan lain valinnassa.

Vammaispalvelulain nojalla myönnettävä esteettömän tuen edellytyksenä on henkilön vamman tai sairauden aiheuttama toimintarajoite. Tämä tarkoittaa, että vamman tai sairauden aiheuttaman pitkäaikaisen toimintarajoitteen johdosta vammaisen henkilö ei ilman muutostöitä selviytyisi asumiseen liittyvistä toiminnoista, kuten päivittäisistä toimista, liikkumisesta tai muista itsenäisistä toimista asunnossa ja sen lähiympäristössä. Vammaisen henkilön yksilölliset tekijät, perhetilanne ja muiden palveluiden saatavuus ja ympäristön vaikutus arvioidaan suhteessa esteettömän asumisen tuen tarpeeseen.

Esteettömän asumisen tukeen kuuluvat välttämättömät ja kohtuulliset muutostyöt vammaisen henkilön esteettömän liikkumisen ja päivittäisistä toiminnoista suoritumisen turvaamiseksi henkilön vakituksessa asunnossa sekä esteiden poistaminen asunnon välittömästä lähiympäristöstä esimerkiksi ovien leventäminen, luiskien rakentaminen, tasoerojen poistaminen asunnossa sekä asunnon eri tilojen, kuten wc:n ja kylpyhuoneen välttämättömän rakenteellisen ja toiminnallisen esteettömyyden toteuttaminen. Korvauksen piiriin kuuluvat myös kohtuulliset kustannukset esteettömän asumisen suunnittelusta.

Esteettömän asumisen tukeen kuuluvat myös valaistukseen, akustiikkaan ja kontrastipintoihin liittyviä korjauksia tai vamman tai sairauden vuoksi välttämättömiä materiaaliuutoksia. Vammaiselle henkilölle voidaan myöntää myös esteettömän asumisen mahdollistavia välineitä ja laitteita, joita henkilö tarvitsee välttämättä yksittäisiä päivittäisissä toimissa, liikkumisessa tai muussa itsenäisessä elämässä. Korvattavia esteettömän asumisen mahdollistavia välineitä ja muita teknisiä ratkaisuja ovat muun muassa sähköiset ovipuhelin- ja ovenavausjärjestelmät, kattoon asennettavat henkilönostimet, vammaisen henkilön turvallisuuden vuoksi asennettavat hälytysjärjestelmät ja -laitteet, mukaan lukien optiset tai akustiset hälytysjärjestelmät, kiinteä induktiosilmukka sekä kiinteät merkinanto- ja hälytyslaitteet. Lisäksi esteettömään asumiseen voi kuulua asumisturvallisuutta lisäävät välttämättömät muutostyöt kuten hälytyslaitteet, paloturvallisuuden lisääminen ja piha-alueen turvallisuutta lisäävät ratkaisut.

Sellaisiin teknisiin laitteisiin ja välineisiin ei myönnetä esteetöntä tukea, jotka ovat muuttuneet ja muuttuvat tekniikan ja teknologian kehittyessä kaikissa kodeissa tavanomaisiksi ratkaisuiksi.

Peruskorjausluonteiset, asumismukavuuden tai -tason nostamiseen liittyvät tai muut sellaiset kustannukset, jotka syntyvät henkilölle joka tapauksessa, eivät kuulu esteettömään tukeen. Esimerkiksi putkiremontti tai katon uusiminen eivät ole korvattavia muutostöitä.

Esteettömän asumisen tuen palveluprosessi kokonaisuudessaan organisoidaan ja toteutetaan Pohjois-Karjalan hyvinvointialueen kuntoutuksen toimialueen apuvälinekeskuksen kautta. Esteettömän asumisen tuen palveluista on tehty soveltamisohje, joka on hyväksytty Pohjois-Karjala hyvinvointialueen aluehallituksessa 28.08.2024 § 173.

12.1 Esteettömän asumisen toteuttaminen

Kohtuullisina kustannuksina pidetään lähtökohtaisesti tehtävän muutostyön tai hankittavan laitteen tai teknisen ratkaisun keskimääräistä markkinahintaa. Korvattavissa muutostöissä noudatetaan valtion asuntolainoituksessa käytettävää laatutasoa. Kustannusten kohtuullisuutta arvioitaessa huomioidaan vammaiselle henkilölle sopiva ja toteuttamiskelpoinen ratkaisu.

Siun soten hyvinvointialue tuottaa järjestämisvastuulleen kuuluvat palvelut itse tai hankkii ne sopimukseen perustuen muilta palveluiden tuottajilta. Vammaisella henkilöllä on lisäksi oikeus toteuttaa esteetön asuminen itse. Hyvinvointialueella ei ole kuitenkaan velvollisuutta korvata muita kuin esteetömmässä tuessa edellytetyt välttämättömät ja kohtuulliset kustannukset.

Esteettömän asumisen tukea voidaan myöntää myös palveluyksikössä olevaan asuntoon, mutta muutostöistä voidaan myöntää vain, jos henkilön erityinen toimintarajoite sitä erityisen painavasta syystä edellyttää.

Korvaus esteettömän asumisen toteuttamisesta aiheutuviin kustannuksiin on haettava hyvinvointialueelta viimeistään kuuden kuukauden kuluessa kustannusten syntyisestä.

12.2 Esteettömän asumisen tuen arviointivelvollisuus

Vammaisilla henkilöillä on oikeus valita asuinpaikkansa yhdenvertaisesti muiden kanssa, mutta useiden muuttojen tilanteessa esteettömän asumisen tukea myönnettäessä huomioidaan asiakkaan yksilölliset tarpeet ja kustannusten kohtuullisuus sekä välttämättömyys.

Asiakas voi pyytää kohtuullisten kustannusten arvioinnin esimerkiksi esteettömän asumisen tarpeen akuuttissa tilanteessa, jossa asiakas haluaa itse toteuttaa esteettömän asumisen. Tällainen tilanne voi syntyä esimerkiksi silloin, kun vammainen henkilö kotiutetaan sairaalasta tai kun perheeseen syntyy vammainen lapsi.

Etukäteisarvioinnin tarkoituksena on lisätä esteettömän asumisen suunnitelmallisuutta ja selkeyttää vastuukysymyksiä ja toteuttaa viranomaisille kuuluvaa neuvonta- ja ohjausvelvollisuutta. Etukäteisarviointi mahdollistaa esimerkiksi akuuteissa kotiutustilanteissa asiakkaan mahdollisuuden teettää itse kotiutumisen edellyttämät muutostyöt. Arviointivelvollisuus perustuu aina asiakkaan yksilöityyn pyyntöön ja Siun soten hyvinvointialueelle toimitettuun suunnitelmaan.

12.3. Lapsen esteetön asumisen tuki

Esteettömän asumisen tukea voidaan myöntää vuoroasumistilanteessa vammaisen lapsen molemmille huoltajille tai erityisissä tilanteissa pienryhmäkotiin. Lapsenhuoltolaissa vuoroasumisella tarkoitetaan lähtökohtaisesti tilannetta, jossa lapsi asuu vähintään 40 prosenttia kalenterivuodesta kummankin vanhempansa luona lomakaudet ja juhlapyhät mukaan lukien.

Hyvinvointialue voi myöntää esteettömän asumisen tukea myös esteettömän asumisen mahdollistaviin välineisiin ja muihin teknisiin ratkaisuihin. Esteettömän asumisen tukea myönnetään myös silloin, kun se mahdollistaa lapsen asumisen oman perheensä kanssa, vaikka esimerkiksi tehtävät muutostyöt eivät lisäisi lapsen mahdollisuuksia toimia itsenäisesti.

13 Taloudellinen tuki (25 §)

Pohjois-Karjalan hyvinvointialue voi korvata puolet teknisten ratkaisujen ja muisen kuin lääkinnällisten kuntoutuksen välineiden hankkimisesta aiheutuvista kohtuullisista kustannuksista, jos vammaisen henkilö tarvitsee niitä:

- 1) päivittäisissä toimissa;
- 2) vuorovaikutuksessa; tai
- 3) vapaa-ajan toiminnoissa.

Hyvinvointialue korvaa kuitenkin kokonaan toimintarajoitteen edellyttämät välttämättömät ja kohtuulliset vakiomalliseen tekniseen ratkaisuun välineeseen, laitteeseen tai autoon tehtävät muutostyöt. Taloudellista tukea on haettava kuuden kuukauden kuluessa siitä, kun vammaisen on saanut auton, välineen tai laitteen haltuunsa. Hyvinvointialue voi myös antaa korvauksetta vammaisen henkilön käyttöön teknisiä ratkaisuja ja muista kuin lääkinnällisen kuntoutuksen välineitä. Sen sijaan tavanomaista, yleisesti kotitalouksissa käytössä olevaa välinettä tai teknistä ratkaisua ei korvata.

13.1 Tuki auton tai muun kulkuneuvon hankintaan

Tuki auton tai kulkuneuvon hankintaan on yksi liikkumisen tuen toteuttamistavoista. Vammaiselle henkilölle voidaan myöntää taloudellista tukea auton tai muun kulkuneuvon hankintaan.

Taloudellisena tukenä myönnettävä autoa-avustus on määrärahasidonnainen palvelu.

Määrärahasidonnaisten tukitoimien osalta hyvinvointialue kohdentaa tietyt edellytykset täyttävälle vammaisille henkilöille, mikäli määrärahat eivät riitä korvauksen myöntämiseen kaikille hakijoille.

Autoavustusta myönnettäessä etusijalla ovat päivittäin autoa käyttävät työssäkäyvät ja opiskelevat vammaiset henkilöt, jotka ajavat itse autoa ja tarvitsevat liikkumisessaan apuvälineitä ja ne perheet, joissa on vammaisen lapsi, joka ei sairautensa, vammansa tai apuvälinetarpeensa vuoksi pysty kulkemaan joukkoliikennevälineissä perheen mukana.

Kustannuksina huomioidaan vammaiselle henkilölle auton hankinnasta aiheutuvat todelliset kustannukset. Auton hankinta-avustuksen määrää mitoitettaessa ja kohdennettaessa otetaan huomioon asiakkaan kuljetusten yksilölliset tarpeet sekä tarvittavan auton kohtuullinen hankintahinta. Taloudellista tukea laskettaessa otetaan huomioon vanhasta autosta saatava hinta ja mahdollinen autoveronpalautus, alennukset ja muut avustukset. Tarvittaessa voidaan pyytää auton kuntoarvio. Taloudellinen tuki on enintään 50 % nettokustannuksista, pääsääntöinen enimmäiskorvaus on 6 000 euroa.

Henkilö voi halutessaan hankkia paremmin varustellun auton, mutta auton hankinnan tuen määrässä huomioidaan vain toimintarajoitteesta aiheutuvat välttämättömät ja kohtuulliset kustannukset.

Auton hankinnan tukea on mahdollista saada uudelleen silloin, kun aiemman tuen avulla hankittu auto ei enää käyttöiän tai vammaisen henkilön muuttuneiden tarpeiden takia vastaa tarkoitustaan.

Auton hankintatuen lisäksi vammaisella henkilöllä on oikeus saada liikkumisen tukea vähintään 24-yhdensuuntaista matkaa vuodessa, jollei tätä pienempi määrä riitä turvaamaan välttämätöntä liikkumista. Matkojen tarkoituksena on turvata vammaisen henkilön osallistumismahdollisuudet myös muun muassa silloin, kun auto on korjattavana tai keliolosuhteet estävät auton käytön.

14 Taloudellinen tuki hengityslaitteen varassa elävälle henkilölle (33 §)

Hengityslaitteen varassa elävällä henkilöllä tarkoitetaan henkilöä, jonka elämän ylläpitäminen edellyttää henkitorviavanteen kautta toteutettavaa tai muuta pysyvää taikka pitkäaikaista ympärivuorokautisesti laitteen avulla toteutettavaa hengitystukihoitoa.

Hengityslaitteen varassa elävällä henkilöllä on oikeus saada taloudellista tukea ylläpitokustannuksiinsa silloin, kun hän ei ole terveydenhuollon laitoshoidossa. Taloudellisena tukena myönnetään 1 400 euroa kuukaudessa. Henkityslaitteen varassa elävän henkilön tulee hakea ensisijaisesti yleisestä asumistuesta annetussa laissa (938/2014) tai eläkkeensaajan asumistuesta annetussa laissa (571/2007) tarkoitettua asumistukea taikka opintotukilaissa (65/1994) tarkoitettua asumislisää. Asumistukietuudet ovat ensisijaisia taloudelliseen tukeen nähden.

15 Kehitysvammalain voimaan jäävät säännökset

Jatkossa kehitysvammaisen henkilön palveluista tehdään hallintopäätökset vammaispalvelulain perusteella. Kaikki vammaiset henkilöt saavat tarvitsemansa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut saman lainsäädännön perusteella diagnoosista riippumatta. Kehitysvammalain perusteella ei järjestetä palveluita.

Kehitysvammalaissa on kuitenkin edelleen tahdosta riippumattoman erityishuollon järjestämistä sekä itsemääräämisoikeuden vahvistamista ja erityishuollossa tapahtuvaa rajoitustoimenpiteiden käyttöä koskevat säännökset. Kehitysvammalain perusteella tehdään ainoastaan päätökset erityishuollon antamisesta ja lopettamisesta, rajoitustoimenpiteiden käyttämisestä sekä tahdosta riippumattomasta erityishuollosta.

Päätöksiä tekevä vaativan moniammatillisen tuen asiantuntijaryhmä tekee päätöksen erityishuollon antamisesta kehitysvammaiselle henkilölle. Tämä päätös on edellytys rajoitustoimenpiteiden käyttämiselle. Päätöksen tekee aina ryhmä yhdessä, ei sen yksittäiset jäsenet. Päätöksiä tekevä moniammatillinen ryhmä ei tee päätöksiä yksittäisten rajoitustoimenpiteiden käyttämisestä.

Kuten aikaisemmin, jokaisen rajoitustoimenpiteen osalta tehdään lisäksi päätös rajoitustoimenpiteen käyttämisestä siten kuin kehitysvammalain 3 a luvussa säädetään. Rajoitustoimenpiteitä koskevat yksityiskohtaiset säännökset eivät ole muuttuneet uudistuksessa. Ratkaisun tai päätöksen rajoitustoimenpiteen käyttämisestä tekee jatkossakin kussakin rajoitustoimenpidettä koskevassa pykälässä mainittu henkilö.

Jatkossa päätöksiä tekevä vaativan moniammatillisen tuen asiantuntijaryhmä tekee päätöksen myös henkilön määräämisestä tahdosta riippumattomaan erityishuoltoon. Tätä edeltää tutkimus vaativan moniammatillisen tuen yksikössä ja siitä annettu kirjallinen tutkimuslausunto. Päätöksiä tekevän vaativan moniammatillisen tuen asiantuntijaryhmän päätös tahdosta riippumattomasta erityishuollosta on alistettava hallinto-oikeuden vahvistettavaksi.

Kehitysvammaiselle henkilölle tehdään aina päätös uuden vammaispalvelulain mukaisesta asumisen tuesta samoin kuin muillekin vammaisille henkilöille. Asumiseen tukeen voidaan tarvittaessa liittää muita, esimerkiksi sosiaalihuoltolain mukaisia palveluita. Silloin, kun nämä palvelut järjestetään osana asumisen tukea, ne ovat maksuttomia. Päätös tehdään siten kuin uuden vammaispalvelulain 5 §:ssä säädetään.

Jotta asumisen tukea saavaan kehitysvammaiseen henkilöön voidaan kohdistaa rajoitustoimenpiteitä, hänelle pitää lakiuudistuksen myötä tehdä lisäksi päätös erityishuollon antamisesta vaativan moniammatillisen tuen yksikössä kehitysvammalain 2 §:n perusteella. Tämän päätöksen tekee päätöksiä tekevä vaativan moniammatillisen tuen asiantuntijaryhmä.

16 Asiakasmaksut

Vammaiset henkilöt maksavat yleisistä sosiaali-, terveydenhuollon sekä sairaanhoidon palveluista kuten muutkin palvelujen käyttäjät. Vammaispalvelulain mukaiset palvelut ovat sen sijaan erityispalveluja, joita kaikki kansalaiset eivät tarvitse. Vammaispalvelulain tarkoittamilla palveluilla mahdollistetaan vammaisten henkilöiden selviytymistä tavanomaista elämäntoiminnoista ja tuetaan osallistumista yhteiskunnan toimintoihin, minkä vuoksi nämä palvelut ovat pääsääntöisesti maksuttomia. Asiakasmaksut tai palvelun

maksuttomuus riippuvat siitä, minkä lain perusteella palvelu järjestetään. Esimerkiksi sosiaalihuoltolain perusteella järjestettävästä palvelusta voidaan periä asiakasmaksulainsäädännön mukainen asiakasmaksu

Normaaliin elämään liittyvästä ylläpidosta eli asioista, joita kaikki ihmiset tarvitsevat (esim. asuminen, ruoka, siivousaineet), voidaan periä kohtuullinen maksu. Hyvinvointialue voi periä asiakkaalta vammaispalvelulain 7 §:ssä tarkoitettuun valmennukseen, 16 §:ssä tarkoitettuun vaativaan moniammatilliseen tukeen, 18 §:ssä tarkoitettuun asumisen tukeen, 24 §:ssä tarkoitettuun lyhytaikaiseen huolenpitoon, 25 §:ssä tarkoitettuun päivätoimintaan ja 34 §:ssä tarkoitettuihin muihin lain tarkoituksen toteuttamiseksi tarvittaviin palveluihin liittyvästä ylläpidosta kohtuullisen maksun.

Kuljetuspalveluna järjestettävästä liikkumisen tuesta peritään enintään julkisen liikenteen maksua vastaava maksu tai muu siihen verrattava kohtuullinen maksu. Päivä- tai työtoimintaan osallistuvalla kehitysvammaisella henkilöllä on oikeus saada maksuttomat matkat työtoimintaan, jos hänellä on erityisiä vaikeuksia liikkumisessa eikä hän pysty itsenäisesti käyttämään julkista joukkoliikennettä ilman kohtuuttoman suuria vaikeuksia.

Lapsen asuessa vammaispalvelulain kodin ulkopuolella hyvinvointialue voi periä lapsen vanhemmilta lapsen elatuksesta aiheutuneiden kustannusten johdosta maksun, joka on enintään lapsen elatuksesta annetun lain 1—3 §:n nojalla määräytyvän elatusavun suuruinen. Lapselta ja hänen vanhemmiltaan 1—3 momentin nojalla perittävä maksu voi olla yhteensä enintään 500 euroa kuukaudessa. Perittävä maksu ei kuitenkaan saa ylittää hyvinvointialueelle palvelusta aiheutuvia kustannuksia. Hyvinvointialue huolehditii siitä, että lapsen henkilökohtaiseen käyttöön jää asiakasmaksulain 7 c §:n 3 mom mukainen käyttövara, joka on perhehoitoa saavalle lapselle vähintään asiakasmaksulaissa säädettävän perhehoidon käyttövaran suuruinen ja pienryhmäkodissa asuvalle lapselle vähintään asiakasmaksulaissa säädettävän ympärivuorokautisen palveluasumisen käyttövaran suuruinen.

Pohjois-Karjalan hyvinvointialueen asiakasmaksut perustuvat lakiin ja asetukseen sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista (asiakasmaksulaki ja -asetus). Pohjois-Karjalan hyvinvointialueen hallitus päättää asiakkailta perittävät asiakasmaksut vuosittain.